

IMDi-rapport 2-2011

«Mora mi forstår ikke når lærerne snakker»

Bruk av tolk i grunnskolen i Oslo

Visjon

**Like muligheter og like levekår
i et flerkulturelt samfunn**

Illustrasjonsfoto: Scanpix.no

Design og trykk: 07 gruppen AS – 07.11

Opplag: 4000

ISBN 978-82-8246-081-1 (trykk)

ISBN 978-82-8246-080-4 (pdf)

ISSN 0809-9677

www.imdi.no/rapporter

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Summary	8
KAPITTEL 1. Innledning	13
1.1 Samarbeidet mellom skole og hjem i grunnskoleopplæringen i Norge	14
1.2 Tolking i offentlig sektor	15
1.3 Datainnsamling og metode	17
KAPITTEL 2. Hvem har deltatt i undersøkelsen?	19
2.1 Kjentetegn ved respondentene	19
2.2 Erfaring og opplæring i bruk av tolk	20
2.3 Oppsummering	21
KAPITTEL 3. Brukes det tolk ved behov?	22
3.1 Hvor stort er behovet?	22
3.2 Brukes det tolk ved behov?	23
3.3 Hender det at ingen tolker?	24
3.4 Brukes det tolk i tilstrekkelig grad?	25
3.5 Oppsummering	26
KAPITTEL 4. Årsaker til manglende bruk av tolk	28
4.1 Oversikt over årsaker	28
4.2 Andre enn tolk oversetter	29
4.3 Mangel på tolk	31
4.4 Foreldrenes holdning til bruk av tolk	31
4.5 Det er tidkrevende å bestille/bruke tolk	33
4.6 Økonomi som grunn for å ikke benytte tolk	34
4.7 Andre årsaker til å ikke benytte tolk ved behov	35
4.8 Oppsummering	35
KAPITTEL 5. Rutiner og ansvar for bestilling og bruk av tolk	36
5.1 Lederes holdninger til bruk av tolk	36
5.2 Ansvar for å skaffe tolk	37
5.3 Hvilke rutiner finnes det for bestilling av tolk?	38
5.4 Hvilke vurderinger ligger til grunn ved bestilling av tolk?	39
5.5 Hvor bestilles det tolk fra?	40
5.6 Er det behov for klarere rutiner?	41
5.7 Oppsummering	42

KAPITTEL 6. Hvordan foregår kommunikasjonen gjennom tolk?	43
6.1 Hva er tolkens rolle?	43
6.2 Informerer tolken om sin rolle?	44
6.3 Gir tolken tilleggsinformasjon?	45
6.4 Bidrar tolken med råd?.....	46
6.5 Oppsummerer tolken samtalen?.....	46
6.6 Oversetter tolken alt som sies?	46
6.7 Oppsummering	47
KAPITTEL 7. Hva er spesielt med tolkebruk i skolen?	49
7.1 Elever tolker for foreldre	49
7.2 Bruk av tolk på foreldremøter	52
7.3 Konsekvenser ved manglende bruk av tolk	55
7.4 Hva vil gjøre det lettere å bruke tolk i skolen?	56
7.5 Oppsummering	57
Referanser	59

Forord

Denne rapporten gjengir resultatene av en undersøkelse om bruk av tolk i samarbeidet mellom skole og hjem i grunnskolen i Oslo. Samarbeidet mellom skole og hjem spiller en viktig rolle i den norske skolen. Det nasjonale læreplanverket slår fast at skolen i forståelse og samarbeid med hjemmene skal bistå i barnas utvikling og at skolen må trekke foreldrene med i utviklingen av miljøet rundt opplæringen. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) ønsket kunnskap om hvordan skolen tilrettelegger for samarbeid med hjemmet når foreldrene ikke snakker norsk.

Som nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor iverksetter IMDi tiltak som skal bedre tolkingens kvalitet. Målet med arbeidet på dette feltet er å bidra til at rettsikkerhet og likeverd ivaretas i saker hvor det er en språkbarriere.

Kunnskap om hvordan offentlige ansatte tilrettelegger for å kommunisere på tvers av språkbarrierer, hvilke holdninger de har til bruk av tolk, og hva slags rutiner de har for bestilling og kvalitetssikring av tolketjenester, er en viktig del av IMDis arbeid på tolkefeltet. Siden 2006 har vi kartlagt tolkebruken i ulike sektorer. Vi har sett på fastlegers bruk av tolketjenester, bruk av tolk i barnevernet og bruk av tolk i straffesakskjeden. I løpet av 2011 vil vi også ferdigstille en undersøkelse om bruk av tolk i NAV.

Undersøkelsen som denne rapporten bygger på, ble gjennomført i 2010. Resultatene er innhentet dels gjennom en kvantitativ elektronisk spørreundersøkelse som ble sendt til alle grunnskoler i Oslo og dels gjennom fire fokusgruppeintervjuer hvor i alt fjorten av respondentene fra den kvantitative undersøkelsen har deltatt.

Den kvantitative spørreundersøkelsen ble utarbeidet i samarbeid med Utdanningsetaten i Oslo kommune og Sentio Research, som også sto for gjennomføringen av den elektroniske datainnsamlingen. IMDi sto for rekruttering av deltakere til fokusgrupper og ledet dessuten gruppene. IMDi er også ansvarlig for analysen av datamaterialet og utarbeidelsen av denne rapporten.

Det rettes en stor takk til alle som har svart på undersøkelsen. Ikke minst vil vi takke fokusgruppedeltakerne som med innsikt og engasjement bidro til å nyansere resultatene av den kvantitative undersøkelsen.

Vi håper rapporten kan bidra til diskusjon om hvordan man kan tilrettelegge for et likeverdig pedagogisk tilbud i et mangfoldig samfunn.

Oslo, august 2011

Geir Barvik
Direktør
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

SAMMENDRAG

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) er som nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor ansvarlig for å bedre tolkingens tilgjengelighet og kvalitet. For å få et kunnskapsbasert grunnlag til dette arbeidet gjennomfører IMDi årlige undersøkelser om tolkebruk i ulike områder i offentlig sektor. Undersøkelsen i 2010 som denne rapporten dokumenterer resultatene fra, setter søkelyset på tolking i skolenes samarbeid med hjemmet.

Utdanning for alle er en grunntanke i norsk skolepolitikk. Barn og unge skal ha lik rett til utdanning, uavhengig av bosted, kjønn, sosial og kulturell bakgrunn og eventuelle spesielle behov.

Samarbeid mellom skole og hjem står sentralt i den norske skolen. Både internasjonal og norsk forskning viser at foreldrenes involvering i skolen har positiv innvirkning på læringsmiljøet og barnas skoleprestasjoner. Det er skolens ansvar å legge til rette for et godt foreldresamarbeid og aktiv foreldreinvolvering. Dette ansvaret er lovfestet. Lovverket gir imidlertid ingen retningslinjer for hvordan skolen skal kommunisere med hjemmet når foreldrene ikke snakker norsk.

Tema for denne undersøkelsen er bruk av tolk i samarbeidet mellom skole og hjem. Undersøkelsen er avgrenset til grunnskolen i Oslo hvor 40 prosent av elevene tilhører språklige minoriteter. Målgruppen for undersøkelsen var ansatte i grunnskolen, uavhengig av hvor mange foreldre ved skolen som ikke snakker norsk, eller hvor ofte man benytter tolk.

Undersøkelsen ble gjennomført i to trinn. En elektronisk spørreundersøkelse ble sendt til rektorer i alle grunnskoler i Oslo i februar 2010. Det var opp til skoleleder å avgjøre om linken til spørreundersøkelsen skulle videresendes til ansatte i skolen. Totalt 172 skolemedarbeidere returnerte helt eller delvis utfylt spørreskjema. IMDi gjennomførte

deretter fire fokusgrupper med til sammen 14 deltakere.

Spørreskjema ble utarbeidet i samarbeid med utdanningsetaten i Oslo. IMDi alene står ansvarlig for analyser og konklusjoner i denne rapporten. Hovedfunnene i undersøkelsen er oppsummert nedenfor.

Et mindretall har et stort behov for tolk

For å få en pekepinn om behovet for tolk i skolenes samarbeid med foreldrene, har vi bedt respondentene om å anslå hvor mange foreldre det er i deres klasser som snakker såpass lite norsk at de har vanskelig for å forstå og å gjøre seg forstått.

Et flertall svarer at en liten andel av foreldrene snakker såpass lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. Hver syvende respondent svarer at dette gjelder halvparten eller en større andel av foreldrene i deres klasser. Respondentene som svarer dette, kommer, ikke uventet, fra skoler i bydeler med høy andel innvandrere. En liten andel av respondentene oppgir at ingen av foreldrene snakker såpass lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. Tilsvarende kommer de fleste av disse respondentene fra skoler i bydeler med lav innvandrерandel. Én av ti svarer også at de ikke vet om foreldrene snakker nok norsk til å forstå eller å gjøre seg forstått.

Én av fire bruker ikke tolk ved behov i formelle samtaler med hjemmet

Et sentralt tema for undersøkelsen er hvorvidt de skoleansatte benytter tolk når det er et behov. Bare én av syv svarer at tolk brukes i alle samtaler der foreldrene snakker såpass lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. I spørreskjemaet ble det presisert at det her dreier seg om situasjoner hvor skolen har en formell sam-

tale som utviklingssamtale, konferansetime eller lignende med den enkelte elevs foreldre eller foresatte. Halvparten av respondene oppgir at tolk benyttes i alle eller en stor andel av samtale, mens drøyt én av fire oppgir at tolk blir bestilt i en liten andel eller ingen av samtale.

I fokusgruppene kom det fram at innholdet i samtalen var avgjørende for om det blir bestilt tolk eller ikke. Flere mente det var viktigere å bestille tolk til tverrfaglige møter hvor det blir fattet vedtak, enn ved konferansetimer eller utviklingssamtaler hvor man går gjennom opplæringsplanen eller snakker om elevens utvikling.

Nærmere fire av ti mener at tolk brukes for sjelden på deres arbeidssted. Halvparten mener det brukes tolk akkurat så ofte som det er behov for det ved deres skoler. Svært lite tyder på at det er et overforbruk av tolk i grunnskolen i Oslo. Bare én respondent i spørreundersøkelsen mente at det brukes tolk for ofte. «Ingen bestiller tolk for moro skyld. Så trenger du tolk, så bestiller du tolk,» slo en kontaktlærer i en av fokusgruppene fast.

Bruker skoleansatte, familie og bekjente til å tolke

Den viktigste årsaken til at tolk ikke er bestilt, er at andre personer som kan oversette, har vært til stede og oversatt i formelle samtaler skolen har med foreldrene. Over halvparten av respondentene oppgir dette som grunn. Det vanligste er at morsmålslærere eller andre ansatte ved skolen erstatter tolken. Fra diskusjonene i fokusgruppene kom det fram at skolene har ulike holdninger til bruk av ansatte ved skolen som tolk. Noen går bevisst inn for å rekruttere flerspråklige ansatte slik at de kan brukes som tolker, mens andre har gått bort fra å bruke ansatte som tolk fordi de hadde erfaringer med at dette førte til en uheldig rolleblanding.

Familiens slektninger eller bekjente benyttes også for å oversette i formelle samtaler mellom skole og hjem. Tema for samtalen kan

være avgjørende for hvorvidt skoleansatte tillater å bruke slektninger/bekjente som tolk. I fokusgruppene kom det fram at man i større grad enn før foretrekker å bestille tolk fremfor å bruke familie og slektninger til å tolke.

Elever tolker i konferansetimer

Også elever brukes som tolk i formelle samtaler mellom skole og hjem. I spørreundersøkelsen ser det ut til å være like stor aksept for å bruke eleven som tolk, som for å bruke familie og bekjente til å tolke. Én av tre oppgir at dette forekommer av og til eller ofte. Mange av deltakerne i fokusgruppene mente imidlertid at det var en prinsipiell forskjell mellom å bruke eleven som tolk og det å bruke familie og bekjente. Flere uttrykte bekymring for at tolkerollen utgjør en belastning for eleven og at skolen bidrar til å undergrave forelderrollen når man lar eleven tolke.

Svært få svarer at ledelsen ved skolen oppfordrer til å bruke eleven som tolk. Deltakerne i fokusgruppene mente det ofte er tilfeldigheter som gjør at eleven benyttes som tolk, og at dette gjerne skjer når behovet for tolk ikke har vært kartlagt på forhånd. Hver fjerde respondent oppgir at det sjelden forekommer at eleven tolker i formelle samtaler mellom skole og hjem, mens én av tre svarer at det aldri forekommer. På flere skoler ser det ut til å være en uskreven regel om at eleven ikke skal brukes som tolk.

Tidligere undersøkelser har vist at det forekommer at barn tolker for foreldrene blant annet hos legen, og hos politiet ved anmeldelser. Vi spurte derfor de skoleansatte om de kjente til om elevene var borte fra undervisningen for å tolke for foreldre, enten for skolen eller i sammenhenger utenfor skolen. To av syv oppgir at de kjenner til at elever har vært borte fra undervisningen for å tolke. De fleste svarer at det er i sammenhenger utenfor skolen og at dette er noe som sjelden forekommer. Deltakerne i fokusgruppene kunne imidlertid vise til flere eksempler der eleven var borte fra undervisningen for å tolke for mor eller far på et offentlig kontor.

Vanskelig å få tak i tolk på alle språk

At det ikke finnes tolker på alle språk, oppgis som den nest viktigste årsaken til at tolk ikke blir brukt. Nesten halvparten av respondentene oppgir at tolketjenester for enkelte språk er vanskeligere å få tak i enn andre. Respondentene oppgir 25 ulike språk hvor det er vanskelig å få tak i tolk. Likevel var det enighet i fokusgruppene om at dersom man planlegger litt på forhånd, går det stort sett greit å få tak i tolk i de fleste språk.

Å øke tilgjengeligheten på tolker skåres også høyest på listen over tiltak som etter respondentenes mening ville gjøre det lettere å bruke tolk. Nærmere to av tre mener flere tolker er det som skal til. Én av tre oppgir også at det å sørge for tolker på flere språk vil gjøre det lettere å bruke tolk.

Ulike grunner til at tolk ikke blir benyttet

Om lag hver tredje respondent mener at foreldrenes motvilje mot å bruke tolk er en av de viktigste årsakene til at tolk ikke blir brukt i tilstrekkelig grad. Ifølge de skoleansatte kan årsaker til at foreldrene ikke ønsker tolk, være at foreldrene overvurderer norsk-kunnskapene sine, eller at de ikke stoler på de tolkene som bestilles. Noen opplever også at foreldrene ikke kommer til møtet selv om skolen bestiller tolk. Deltakerne i fokusgruppene mente at en forklaring på dette kunne være at foreldrene hadde en annen forventning til samarbeidet mellom skole og hjem enn det som er vanlig i Norge, og at de ikke anså det som viktig å delta på konferansetimer eller foreldremøter.

Hver tredje respondent oppgir også at det er for tidkrevende å bestille tolk. Få respondenter i spørreundersøkelsen mener at økonomi er årsak til at tolk ikke brukes i tilstrekkelig grad. I fokusgruppene ble imidlertid økonomiske hensyn fremhevet som en viktig årsak til manglende tolkebruk. Det ble påpekt at utgiftene til tolk hadde økt, uten at skolen fikk økt tilførsel av midler. Noen mente også det var uheldig at tolketjenester

skulle dekkes gjennom skolens lokale budsjett fordi det da lett kom i konkurranse med andre områder. Flere av deltakerne i fokusgruppene mente også at usikkerhet om behovet for tolk og det at tolk ikke er tema på skolen, bidrar til at tolk ikke benyttes i tilstrekkelig grad.

Utfordrende med tolk på foreldremøter

Få respondenter oppgir at det bestilles tolk til foreldremøter. Mange skoleansatte opplever det som utfordrende å avholde foreldremøter når foreldre som ikke snakker norsk, er blant deltakerne. Fire av fem oppgir at de vanligvis avholder foreldremøte på norsk selv om ikke alle foreldrene snakker tilstrekkelig norsk til å forstå og gjøre seg forstått. Over halvparten oppgir at de ofte eller hver gang åpner for at foreldre selv har med seg noen til å oversette på foreldremøter. Noen skoler benytter seg også av oversatt materiale som alternativ til foreldremøte når de skal gi informasjon til foreldrene.

Alternative måter å organisere foreldremøtene på, som å samle foreldre med samme språk fra ulike trinn, ble diskutert i fokusgruppene. Det ble også poengtert at tilrettelegging for et godt samarbeid med foreldre med innvandrerbakgrunn ikke bare handler om å overkomme språkbarrierer. Blant annet ble det påpekt at mange foreldre med innvandrerbakgrunn har andre forventninger til samarbeidet mellom skole og hjem enn de med norsk bakgrunn, og at mange ikke opplevde foreldremøtene som nyttige. Det ble påpekt at skolen her har et ansvar både for å avklare hva skolen og foreldrene forventer av hverandre, og for å legge opp foreldremøtene slik at de oppleves som relevante.

Skolene har faste rutiner for bestilling og betaling av tolketjenester

Selv om mange i fokusgruppene opplever at tolk ikke er tema på skolene, oppgir de fleste respondentene at det foreligger faste

rutiner for bestilling av tolk, for hvem som betaler for tjenesten, og hvor det bestilles tolk fra. Det er stort sett opp til den enkelte ansatte å avgjøre om det skal benyttes tolk, og det er sjelden nødvendig å få godkjenning fra skoleledelsen for å bestille tolk. Hver tredje respondent mener imidlertid at det er behov for klarere rutiner for bestilling og bruk av tolk. Nærmere én av fire mener også at bedre rutiner på arbeidsplassen vil gjøre det lettere å bruke tolk.

Når det gjelder rutiner for å sjekke tolkenes kvalifikasjoner, oppgir kun et fåtall av respondentene at de har det ved sine skoler. To av tre respondenter oppgir at de bestiller tolk gjennom den kommunale tolketjenesten, og i kommentarfeltet i spørreundersøkelsen har mange skoleansatte svart at de anser det som tolketjenestens oppgave å kvalitetssikre tolker. I fokusgruppene fremkom det at deltakerne var usikre på hvordan de kunne sjekke tolkenes kvalifikasjoner. Det nasjonale tolkeregisteret som gir brukerne innsyn i de oppførte tolkenes kvalifikasjoner, var stort sett ukjent for de fleste. I spørreundersøkelsen var det bare én av fem som kjente til dette registeret.

Usikkerhet om hva som er tolkens rolle

I utdanning og opplæring av tolker er yrkesetikken et sentralt element. Tolkens yrkesetiske retningslinjer definerer hva som er tolkens oppgave i samtalen. Essensen i yrkesetikken er at tolken skal oversette alt og opptre nøytralt. IMDis tidligere undersøkelser har imidlertid vist at offentlige tolkebrukere ofte har ulike forventninger til hva som er tolkens rolle. Dette gjelder også de skoleansatte i denne undersøkelsen. Mange har opplevd at tolken går utover sin yrkesrolle ved å gi tilleggsinformasjon om en families hjemland eller spesielle situasjon eller forklarer hendelser ved å vise til kulturelle forskjeller. Men mye tyder på at de skoleansatte også selv har forventninger til at tolken skal bidra med mer enn å tolke. Over halvparten av respondentene i spørreundersøkelsen

mener at det er greit at tolken forklarer hendelser ved å vise til kulturelle forskjeller eller informerer om familiens hjemland eller spesielle situasjon. Flertallet mener også det er greit at tolken oppsummerer samtalen til slutt. Svarene kan tyde på at flere av de skoleansatte har manglende kjennskap til retningslinjer for kommunikasjon via tolk, og at de dermed er usikre på hva som er tolkens oppgave, og hvilket ansvar de selv har i samtalen.

God kommunikasjon med hjemmet er nødvendig

Hva er konsekvensene av manglende tolkebruk? Spørsmålet ble stilt til respondentene som svarte at tolk brukes for sjelden. Mer enn seks av syv mener manglende bruk av tolk fører til at foreldrene ikke får den informasjonen de trenger, og at skolen ikke får nødvendig informasjon fra foreldrene. Over halvparten mener også at det blir vanskelig å fange opp spesielle behov hos eleven og tilrettelegge spesielle tiltak.

I kommentarfeltet til spørsmålet var det flere som svarte at manglende bruk av tolk generelt sett vanskeliggjør skole-hjem-samarbeidet og skaper en unødig avstand mellom skole og hjem.

I fokusgruppene fremhevet mange at skolene er avhengige av å ha en dialog med foreldrene for å kunne tilrettelegge for en god læringssituasjon. Det ble påpekt at det er anstrengende å kommunisere uten tolk fordi man bruker lang tid på å forklare uten at man er sikker på om informasjonen når fram. Uten tolk mente flere at det også blir vanskelig å formidle nyanser som kan være avgjørende for elevens læringssituasjon. En lærer sa det slik: «Man godkjenner en slags overflatekommunikasjon når man ikke bruker tolk. Lar man være å bruke tolk, så er det fordi man ikke er på jakt etter informasjon for å hjelpe den ungen, så ungen skal få best mulig utviklingsmuligheter.»

Summary

The Norwegian Directorate of Integration and Diversity (IMDi) is the national authority for public sector interpreting, and is responsible for improving availability and quality of interpreting. In order to create a knowledge-based foundation for this work, IMDi conducts annual surveys on the use of interpreters in different areas of the public sector. The 2010 survey focuses on interpreting in the schools' cooperation with the home, and the findings are documented in this report.

Education for All is a fundamental concept in Norwegian educational policy. Children and young people shall have the same rights to education, regardless of where they live, gender, social and cultural background and any special needs.

The cooperation between the school and the home plays a key role in the Norwegian educational system. Both international and Norwegian research show that parental involvement in education has a positive effect on the learning environment and children's academic achievements. It is the school's responsibility to facilitate a positive parental cooperation and active involvement by the parents. This responsibility is enshrined in law. However, the legal framework does not include guidelines on how the school should communicate with the home when the parents do not speak Norwegian.

The subject of this survey is the use of interpreters in the cooperation between the school and the home. The survey is limited to primary and lower secondary schools in Oslo, where 40 per cent of pupils belong to language minorities. The target group for the survey is employees in primary and lower secondary schools, irrespective of how many parents at the school do not speak Norwegian, or how often the services of an interpreter are used.

The survey was conducted in two stages. An electronic questionnaire was distributed to head teachers in all primary and lower secondary schools in Oslo in February 2010. It was up to the head teacher to decide whether the link to the questionnaire should be forwarded to employees in the school. A total of 172 employees at the schools returned the questionnaire, either completed in full or in part. IMDi then created four focus groups with a total of 14 participants.

The questionnaire was devised in collaboration with the Education Agency in Oslo. IMDi has sole responsibility for the analyses and conclusions of this report. The main findings of the survey are summarised below.

A minority of the respondents have a great need for interpreters

In order to obtain an overview of the need for interpreting services in the schools' cooperation with parents, we asked the respondents to estimate how many parents of their pupils speak so little Norwegian that they have difficulty understanding or making themselves understood.

The majority reported that a small share of the parents speak so little Norwegian that they have difficulty understanding or making themselves understood. One in every seven respondents reported that this applies to half or more of the parents in their classes. The respondents who answered this question were, not surprisingly, from schools in districts with a high share of immigrants. A small share of the respondents stated that none of the parents speak so little Norwegian that they have difficulty understanding or making themselves understood. Accordingly, the majority of these respondents were from schools in districts with a low share of immigrants. One out of ten also reported that they do not know if the parents speak enough Norwegian to understand or be understood.

One out of four do not use interpreters when needed in formal conversations with the home

A key focus of the survey is whether the school employees use the services of an interpreter when needed. Only one in seven said that an interpreter is used in all conversations where the parents speak so little Norwegian that they have difficulty understanding or making themselves understood. It was emphasised in the questionnaire that this relates to situations where a formal conversation takes place, such as a development conversation, parent-teacher meeting or such like, with the relevant pupil's parents or guardians. Half of the respondents reported using interpreters in all or a large share of the conversations, while just one out of four said that interpreters were booked in a small share or none of the conversations.

It emerged in the focus groups that the content of the conversation was a determining factor in whether an interpreter was booked or not. A number believed it was more important to book an interpreter for multi-disciplinary meetings where decisions were made, than for parent-teacher meetings or development conversations where the purpose is to review the curriculum plan or discuss the pupil's development.

Almost four out of ten believe that an interpreter is not used often enough at their workplace. Half believe that an interpreter is used as often as needed. There is little to suggest that interpreters are over-used in primary and lower secondary schools in Oslo. Only one respondent in the survey believed that interpreters are used too often. A teacher in one of the focus groups asserted that «No one books the services of an interpreter for fun. So if you need an interpreter, then an interpreter is booked.»

School employees, family and acquaintances are used as interpreters

The main reason for not booking an interpreter is that other persons who can trans-

late have been present and translated in formal conversations that the school has with the parents. More than half of the respondents give this as the reason. Native language teachers or other school employees are most commonly used instead of interpreters. It emerged from the discussions in the focus groups that the schools have different attitudes to using school employees as interpreters. Some actively recruit multilingual employees so that they can be used as interpreters, while others have avoided using employees as interpreters because they had negative experiences with mixing the roles.

Relatives or acquaintances are also used as interpreters in formal conversations between the school and the home. The topic of the conversation can be a determining factor in whether a school employee permits the use of relatives/acquaintances as interpreters. It emerged from the focus groups that it is more common nowadays to book an interpreter than to use a family member or other relatives as interpreters.

Pupils interpret during parent-teacher meetings

Pupils are also used as interpreters in formal conversations between the school and the home. According to the survey, using the pupil as an interpreter seems to be just as acceptable as using a family member or acquaintance. One out of three report that this happens either occasionally or often. Many of the participants in the focus groups believed, however, that there was a fundamental difference between using the pupil as an interpreter and using a family member or acquaintance. Several expressed concern that the role of the interpreter is a burden for the pupil and that the school contributes to undermining the parental role when it allows the pupil to act as an interpreter.

Very few said that the school administrators request pupils to be used as interpreters. The participants in the focus groups believed

that it was often random that the pupil was used as an interpreter and that this normally happens when the need for an interpreter has not been registered in advance. A quarter of all respondents stated that pupils are rarely used as interpreters in formal conversations between the school and the home, while one in three reported that they are never used. A number of schools appear to have an unwritten rule that pupils are not to be used as interpreters.

Previous surveys have shown that children sometimes act as interpreters for their parents when visiting the doctor or with the police. We therefore asked the school employees if they knew whether the pupils were missing lessons to act as interpreters for their parents, either for the school or outside the school. Two out of seven reported that they are aware that pupils have missed lessons in order to act as interpreters. The majority said that this was in connection with matters outside the school and that it happens only seldom. However, the participants in the focus groups could give several examples where the pupil had missed lessons in order to translate for his/her mother or father at a public office.

Difficult to find interpreters in some languages

The second most common reason for not using the services of an interpreter is that interpreters are not available for all languages. Almost half of the respondents said that interpreters are more difficult to find for some languages than others. The respondents mentioned 25 different languages in which it is difficult to find an interpreter. Nevertheless, the focus groups agreed that if forward planning was applied then securing the services of an interpreter was normally unproblematic for the majority of languages.

Increasing the availability of interpreters also scores the highest on the list of measures that the respondents believe would make it easier to use an interpreter. Almost two out

of three believe that having more interpreters would help. One out of three also state that having interpreters for more languages would make it easier to use an interpreter.

Various reasons for not using interpreters

Around one in three respondents believe that parents' reluctance to use interpreters is one of the main reasons why interpreters are not used to a sufficient degree. According to the school employees, the reason for parents not wanting to use interpreters may be that the parents overestimate their own proficiency in the Norwegian language, or that they don't trust the interpreters that are booked. Some have also experienced that the parents do not attend a meeting even although the school has booked an interpreter. Participants in the focus groups believed that one explanation for this could be that the parents had a different expectation to the cooperation between the school and the home than is typical in Norway, and that they did not consider it important to take part in parents-teacher meetings or parents' evenings.

One in every three respondents also reported that booking an interpreter is too time-consuming. Few respondents in the survey believe that finances are the reason for not using interpreters to a sufficient degree. However, in the focus groups, financial considerations were highlighted as a key reason for not using interpreters. It was noted that the cost of using an interpreter had increased, but the schools had not received any extra resources to fund this. Some respondents also believed that it was unfortunate that interpreting services had to be covered through the schools' local budget because it could easily be competing against other areas of spending. Several of the participants in the focus groups further believed that uncertainty surrounding the need for interpreters and the fact that interpreting is not a discussed topic at school, play a role in the low usage rate of interpreters.

Challenging to use interpreters at parents' evenings

Few respondents report using interpreters at parents' evenings. Many school employees find it a challenge to hold parents' evenings when parents that do not speak Norwegian are present. Four out of five said that they normally hold parents' evenings in Norwegian even although not all of the parents are proficient enough in Norwegian to understand or be understood. More than half report that they often or always welcome parents bringing someone with them to interpret at parents' evenings. Some schools also use translated material as an alternative to parents' meetings when providing information to the parents.

Alternative methods of organising the parents' evenings, such as gathering the parents who speak the same language from different levels, were discussed in the focus groups. It was also stressed that facilitating a good cooperation with parents with immigrant backgrounds was not just about overcoming language barriers. For example, it was pointed out that many parents with immigrant backgrounds have different expectations to the cooperation between the school and the home from native Norwegians, and that many probably didn't consider the parents' evenings to be very useful. It was observed here that the school has a responsibility to clarify what the school and the parents expect of each other, and to arrange the parents' meetings so that they are relevant.

The schools have fixed routines for booking and paying for interpreting services

Although many of the participants in the focus groups believe that interpreting is not a discussed topic at the schools, most of the respondents say that there are fixed routines for booking an interpreter, for who pays for the service and for where interpreters are booked from. It is largely up to the individual employee to decide whether an interpreter is to be used, and it is rarely necessary to

obtain approval from the school administration to book an interpreter. However, one in three respondents believe that clearer routines are needed for booking and using interpreters. A further one in four also believe that better routines in the workplace would make it easier to use an interpreter.

Only a handful of the respondents report that their school has routines for checking the interpreters' qualifications. Two out of three respondents state that they book interpreters through the municipal interpreting service, and in the comments field in the questionnaire many school employees reported that they consider it to be the responsibility of the interpreting service to quality assure interpreters. It emerged in the focus groups that the participants were uncertain as to how they could check the interpreters' qualifications. The national register of interpreters, which gives users access to the relevant interpreter's qualifications, was largely unheard of among respondents, with only one in five being aware of the register.

Uncertainty surrounding role of the interpreter

The code of professional ethics is a key component in the education and training of interpreters. The interpreter's code of ethics defines the role of an interpreter in a communication exchange. The core principal is that the interpreter shall interpret everything and act as a neutral party. IMDI's previous surveys, however, have shown that public users of interpreters often have different expectations of the interpreter's role. This also applies to the school employees in this survey. Many have experienced that the interpreter goes beyond its professional role by providing additional information on a family's native country or special situation, or explains events by referring to cultural differences. However, there are strong indications that the school employees also expect the interpreter to contribute with more than interpreting. More than half of the respondents in the questionnaire believe that it is

acceptable for the interpreter to explain events by referring to cultural differences or giving information on the family's native country or special situation. The majority also believes that it is acceptable for the interpreter to summarise the conversation at the end. The responses may indicate that some of the school employees have insufficient knowledge of guidelines for communication via an interpreter, causing them to be uncertain about the interpreter's role as well as their own responsibilities in the conversation.

Good communication with the home is vital

What are the consequences of insufficient use of interpreters? This question was put to the respondents who said that interpreters were not used often enough. More than six out of seven believe that under usage of interpreters leads to parents not receiving the information they need, and the school not receiving the necessary information from the parents. More than half also believe that under usage of interpreters makes it difficult to identify special needs for a pupil and carry out special measures.

Several respondents reported in the comments field to the question that under usage of interpreters generally makes the cooperation between the school and the home more difficult, and creates an unnecessary distance between the two.

Many participants in the focus groups stated that the schools depend on having a dialogue with the parents in order to be able to facilitate a good learning situation. It was observed that communicating without an interpreter could be a challenge since a great deal of time is spent on providing explanations without any guarantee that the information is understood. Without an interpreter many also believed that it is difficult to convey subtle differences that can be vital to the pupil's learning situation. One teacher stated «We accept a kind of superficial level of communication when an interpreter is not used. If an interpreter is not used it is because the teacher does not seek information to help the child that will give him/her the best possible opportunities to develop.»

Kapittel 1. Innledning

Denne rapporten handler om hvordan skolen kommuniserer med hjemmet når foreldrene ikke snakker norsk. Tema er bruk av tolk i samarbeidet mellom skole og hjem. Sitatet «Mora mi forstår ikke når lærerne snakker» er hentet fra Adresseavisen fra oktober i 2008 da daværende barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt var på besøk på Gerhard Schønings videregående skole i Trondheim. Både statsråden og skoleledelsen lurte på hvorfor ikke flere foreldre med minoritetsbakgrunn møtte på foreldremøter. Som tittelen i vår rapport antyder, var språkbarrierer noe av årsaken.

God kommunikasjon er viktig for å oppnå integrering og mangfold i samfunnet. Norskopplæringen for nyankomne innvandrere er i de senere årene styrket. Likevel vil det alltid være personer i Norge som av ulike grunner ikke kan tilstrekkelig norsk til å forstå og gjøre seg forstått. Lar vi norskkunnskaper bli en forutsetning for tilgang på informasjon og muligheter til deltakelse, blir mange stående utenfor. Tolking er derfor et nødvendig virkemiddel for god kommunikasjon i saker hvor det er en språkbarriere.

Som nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor arbeider IMDi for at likeverd og rettssikkerhet ikke skal svekkes ved språkbarrierer. Tolkingens kvalitet er avgjørende for hvordan rettssikkerhet og likeverd blir ivaretatt. Derfor iverksetter IMDi ulike tiltak for å styrke kvaliteten i tolkingen.

Et annet viktig ledd i IMDis arbeid på tolkefeltet er å øke offentlige tjenesteytere og fagpersoners bevissthet om hvordan man kan tilrettelegge for god kommunikasjon når det er en språkbarriere. Kunnskap om hva offentlige ansatte gjør når det er en språkbarriere, og hvilke holdninger de har til bruk av tolk, er en viktig del i dette arbeidet.

Siden 2006 har IMDi gjennomført flere undersøkelser om kommunikasjon via tolk innenfor ulike deler av offentlig sektor. IMDi-rapport 6-2007 Fastleger og tolketjenester viste blant annet at legene opplever tilgangen på tolk som god, men at kvaliteten blant tolkene varierer. Undersøkelsen viste også at selv om fastlegene foretrekker å bruke profesjonell tolk, er det utstrakt bruk av familiemedlemmer og andre personer i pasientens miljø til å tolke.

I 2007 ble tolkebruken blant ansatte i kommunale, private og statlige/kommunale barnevernsinstitusjoner kartlagt. Undersøkelsen viste at det jevnt over var et stort behov for mer opplæring i bruk av tolk i det daglige arbeidet. Den viste også at det var behov for å styrke tolkingens kvalitet og innføre bedre rutiner for å sjekke tolkenes kvalifikasjoner. Undersøkelsen er oppsummert i IMDi-rapport 5-2008 *Bruk av tolk i barnevernet*.

IMDi-rapport 6-2009 *Bruk av tolk i straffesaksjeden* undersøkte tolkebruken i politi- og lensmannsetaten, påtalemyndigheten, domstolene og kriminalomsorgen. Undersøkelsen viste at det er stor forskjell innenfor de ulike delene av straffesaksjeden når det gjelder bruk av tolk. Mens bare en av tre av de ansatte innenfor kriminalomsorgen svarer at de bruker tolk i saker hvor det er behov, er det svært sjelden at domstolene ikke bruker tolk når det foreligger et behov. Undersøkelsen avdekket imidlertid at bare en av tre i domstolene har rutiner for å sjekke tolkenes kvalifikasjoner.

Undersøkelsen i 2010 som denne rapporten dokumenterer resultatene fra, setter søke-lyset på tolking i skolenes samarbeid med hjemmet. Samarbeid mellom skole og hjem står sentralt i den norske grunnskolen. Det er derfor interessant å se hvordan skolen tilrettelegger for samarbeid med hjemmet

når det foreligger en språkbarriere. Undersøkelsen er avgrenset til Oslos grunnskoler, hvor 40 prosent av elevene tilhører språklige minoriteter.¹

I denne innledningen vil vi gi en kort beskrivelse av rammeverket for norske grunnskoler og betydningen av samarbeidet mellom skole og hjem. Vi vil også gi en kort fremstilling av arbeidet med tolking i offentlig sektor, før vi til slutt redegjør for datainnsamling og metode for denne undersøkelsen.

1.1 Samarbeidet mellom skole og hjem i grunnskoleopplæringen i Norge

Utdanning for alle er en grunntanke i norsk skolepolitikk, og den norske grunnskolen bygger på prinsippet om likeverdig og tilpasset opplæring for alle i en inkluderende fellesskole.² Barn og unge skal ha lik rett til utdanning, uavhengig av bosted, kjønn, sosial og kulturell bakgrunn og eventuelle spesielle behov.

Den obligatoriske grunnskoleopplæringen i Norge er tiårig og starter fra det året barnet fyller seks år. Grunnskolene er organisert som enten rene barneskoler (trinn 1–7), rene ungdomsskoler (trinn 8–10) eller kombinerer barne- og ungdomstrinnene innenfor en skole.

Den offentlige grunnskoleopplæringen reguleres i opplæringsloven, mens mål og prinsipper for grunnsopplæringen er nedfelt i *Læreplanverket for Kunnskapsløftet*. Kommunene har driftsansvar for grunnskolen og skal sørge for at skolen blir styrt i samsvar med gjeldende regelverk.

Samarbeid mellom skole og hjem står sentralt i den norske skolen. Både internasjonal og norsk forskning viser at foreldrenes involvering i skolen har positiv innvirkning på læringsmiljøet og barnas skoleprestasjoner.

I Norge ble samarbeidet mellom skole og hjem lovfestet på 70-tallet. Utviklingen av skole-hjem-samarbeidet har siden tillagt foreldrene en stadig viktigere rolle. Foreldrene har ikke lenger bare rett til informasjon om hva som skjer på skolen, skolen skal også aktivt samarbeide med foreldrene om barnas utvikling. I første avsnitt i formålsparagrafen til opplæringsloven heter det: «Opplæringa i skole og lærebedrift skal, i samarbeid og forståing med heimen, opne dører mot verda og framtida og gi elevane og lærlingane historisk og kulturell innsikt og forankring».³

Forskrift til opplæringsloven gir utdypende retningslinjer for samarbeidet mellom skole og hjem: «Skolen skal sørge for samarbeid med heimen (...). Foreldresamarbeid skal ha eleven i fokus og bidra til eleven sin faglege og sosiale utvikling. Eit godt foreldresamarbeid er ein viktig ressurs for skolen for å styrkje utviklinga av gode læringsmiljø og skape læringsresultat som mellom anna fører til at fleire fullfører vidaregåande opplæring.»⁴

Forskriftene fastslår videre at «Skolen skal halde kontakt med foreldra gjennom opplæringsåret» og at skolen i starten av hvert opplæringsår skal «halde eit foreldremøte der foreldra informerast om skolen, innhaldet i opplæringa, medverkinga til foreldra, rutinar og anna som er relevant for foreldra.»

Betydningen av samarbeidet mellom skole og hjem blir utdypet i Læreplanverket for Kunnskapsløftet. I den generelle delen av det nasjonale læreplanverket heter det: «Skolen må i forståelse og samarbeid med heimeane bistå i barnas utvikling – og den må trekke foreldrene med i utviklingen av miljøet rundt opplæringa og i lokalsamfunnet.»⁵

1 Oslo kommune, utdanningsetaten 2010
2 Kunnskapsdepartementets hjemmeside:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/grunnsopplaring.html?id=1408>

3 Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)

4 Forskrift til opplæringsloven § 20-1

5 <http://www.udir.no/Store-dokumenter-i-html/Den-generelle-delen-av-lareplanen-bokmal/?extendedMenu=true&pageNumber=21>

Som det går fram av lovverket, er det skolenes ansvar å legge til rette for et godt foreldresamarbeid og aktiv foreldreinvolvering. Lovverket gir ingen retningslinjer for hvordan skolen skal tilrettelegge for samarbeidet med hjemmet når foreldrene ikke snakker norsk. Utdanningsdirektoratet har imidlertid utgitt veiledninger med råd og eksempler på lokalt arbeid med læreplanene. Kommunikasjon via tolk er her et tema:

«Når minoritetsspråklige foreldre som ikke behersker norsk, innkalles til utviklingssamtale, er det viktig å sikre at de får kommunisert på et språk de mestrer. Tospråklige lærere er selvfølgelig nøkkelpersoner i slike situasjoner, men har ikke skolen den språkkompetansen i sin lærerstab, så er alternativet å bruke tolk. Eleven selv eller noen som er i nær slekt med familien, bør ikke fungere som tolk.»⁶

Hvem som skal fungere som tolk i skolens møte med foreldre, er en problemstilling som vil bli drøftet flere steder i denne rapporten.

Utdanningsdirektoratets veiledning til læreplanen gir også eksempler på ulike tiltak for å involvere minoritetsspråklige foreldre i skolen, som språkhomogene foreldremøter, egne temamøter for minoritetsspråklige foreldre og introduksjonssamtale med tospråklig lærer eller tolk til stede.

Foreldreutvalget for grunnopplæringen (FUG), som er et rådgivende organ for Kunnskapsdepartementet i saker som angår samarbeidet mellom hjem og skole, gir også veiledninger for tilrettelegging av samarbeid mellom skolen og minoritetsspråklige foreldre. Håndboken *Broer mellom hjem og skole* sprer erfaringer fra det treårige prosjektet *Minoritetsspråklige foreldre – en ressurs for elevenes opplæring i skolen*⁷. En kartleggingsundersøkelse foretatt i forbindelse med prosjektet viser at «minoritetsspråklige for-

eldre i stor grad unnlot å delta på foreldremøter, blant annet fordi de ikke behersket norsk godt nok til at de klarte å følge med på møtene. Spesielt gjaldt dette foreldremøter hvor de måtte forholde seg til flere ulike personer samtidig. Mange visste heller ikke hvorfor de burde delta på foreldremøter.»⁸

Bruk av tolk blir nevnt flere steder i FUGs håndbok. Det understrekes blant annet at det er viktig at tolken er god. Formelle kompetansekrav til tolken er imidlertid ikke tema i håndboken. Det gis også eksempler på bruk av morsmålslærer som tolk.

Håndboken er også tydelig på at elever ikke skal benyttes som tolk. Dette er en problemstilling Barneombudet er opptatt av. Barneombudet har hatt et ekspertmøte med barn som har erfaring med å bli benyttet som tolk. Alle ungdommene hadde blitt brukt som tolk i saker av til dels sensitiv art eller saker de ikke hadde noe med, som hos lege, i barnevernet, på skolen, hos skatteetaten og i kommunen. Det kom også fram at barn av og til må ta fri fra skolen for å tolke for foreldre eller andre.⁹ Dette er et tema vi vil komme inn på i denne rapporten. I brev til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet uttrykker Barneombudet sin bekymring for situasjonen på tolkefeltet i Norge og går blant annet inn for et lovforbud mot at barn brukes som tolk.¹⁰

1.2 Tolking i offentlig sektor

Hvordan det offentlige tilrettelegger for kommunikasjon på tvers av språkbarrierer, berører flere arenaer i det norske samfunnet. Fagpersoners og tjenestemenns plikt til å informere, veilede og høre sine tjenestemottakere er blant annet nedfelt i norske lover som forvaltningsloven, menneskerettighetsloven, domstolloven, pasientrettighetsloven, helsepersonelloven, krisesenterloven samt i internasjonale konvensjoner

6 <http://www.skolenettet.no/Web/Veiledninger/Template/Pages/Article.aspx?id=65973&epslanguage=NO>

7 Foreldreutvalget for grunnopplæringen 2010

8 Bæck og Kileng 2005:17

9 Ekspertmøte om tolking. <http://barneombudet.no/eksperter/ekspertmoter/ekspertmot/>

10 <http://barneombudet.no/brev/tolk/>

Norge har undertegnet, f.eks. Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og Nordisk språkkonvensjon. I saker hvor det er en språkbarriere, er tolking ofte nødvendig for å gjøre offentlige tjenesteytere i stand til å kommunisere, høre og veilede partene. Tolking av god kvalitet er derfor med på å sikre rettssikkerhet og mulighet til lik behandling.

IMDi er nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor og arbeider blant annet med tiltak som skal fremme tolkingens kvalitet. For tolkebrukeren kan det være vanskelig å bedømme kvaliteten på tolketjenestene. Derfor er det viktig at det offentlige etter spør tolker med dokumenterte kvalifikasjoner i tolking. Som et ledd i arbeidet med å øke tilgangen til kvalifiserte tolker ble Nasjonalt tolkeregister opprettet i 2005. Registeret, som driftes av IMDi, gir oversikt over praktiserende tolkers kvalifikasjoner og er tilgjengelig for alle på www.tolkeportalen.no.

Per 01.01.2011 har Nasjonalt tolkeregister over 1200 tolker fordelt på nærmere 70 språk. Tolkene oppført i registeret dokumenterer sine kvalifikasjoner gjennom statsautorisasjon, tolkeutdanning, translatørautorisasjon, fagoversetterutdanning eller språktester og innføringskurs i regi av IMDi.

For å bli statsautorisert tolk må en bestå en omfattende prøve i praktisk tolking. Prøven er svært krevende – oppunder 90 prosent stryker på autorisasjonsprøven. Hittil er 178 tolker autorisert i til sammen 21 språk.

Tolkeutdanning dokumenteres gjennom 30 studiepoeng eller 10 vekttall i tolking fra universitet og/eller høgskole. I 2007 ble det etablert et permanent tolkeutdanningstilbud ved Høgskolen i Oslo (HiO). Så langt har litt over av 300 tolker i over 45 språk gjennomført grunnmodulen i tolking i offentlig sektor. I tillegg har over 600 tolker fått grunnutdanning gjennom et forprosjekt til tolkeutdanningen. For tolker som har gjennomført grunnutdanning, er det også mulig å ta på-

byggingsmoduler. HiO arbeider for at tolkeutdanningen skal bli til en bachelorgrad.¹¹

IMDi anbefaler at man så langt det er mulig, benytter tolker med tolkeutdanning og/eller statsautorisasjon. Disse står oppført i de tre øverste kategoriene i Nasjonalt tolkeregister.

Fordi det foreløpig ikke finnes nok tolker med statsautorisasjon og tolkeutdanning i alle språk hvor det er behov, innehar Nasjonalt tolkeregister også to rekrutteringskategorier. Personer oppført i disse kategoriene har enten dokumenterte tospråklige kunnskaper gjennom translatørautorisasjon, fagoversetterutdanning eller IMDis språktest kalt Tospråklig sjekk for potensielle tolker (ToSPoT). I tillegg har de gjennomført et tre dagers innføringskurs i tolkeetikk og tolketeknikk med elementær opplæring i tolkens funksjon og ansvarsområde.

Alle tolker som er oppført i Nasjonalt tolkeregister, er forpliktet til å følge de yrkesetiske bestemmelsene i *Retningslinjer for god tolkeskikk*¹². Tolkens yrkesetikk tar blant annet utgangspunkt i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og personens rett til å kunne ytre seg på et selvstendig grunnlag og med egne ord.

Målet for en tolket samtale er derfor at den skal være så lik en vanlig samtale som mulig. Tolkens oppgave er å tolke alt uten å trekke fra, legge til eller endre på noe av innholdet i det som kommer til uttrykk. Det betyr også at tolken skal være upartisk i tolkesituasjonen, ikke la egne holdninger påvirke tolkingen, og ikke påta seg andre oppgaver i forbindelse med tolkingen. Den direkte kommunikasjonen med brukeren er minst like viktig i en tolket samtale. Dersom fagpersonen har behov for oppklaringer, skal hun spørre brukeren direkte om dette, ikke

11 NOU 2010: 7 Mangfold og mestring 13.2
<http://www.regjeringen.no/mobil/nb/dep/kd/dok/nouer/2010/NOU-2010-7/14/2.html?id=606377>

12 Retningslinjer for god tolkeskikk ble utarbeidet i 1997. Bestemmelsene ble i utgangspunktet laget for statsautoriserte tolker, men er også gjeldende for alle som er oppført i Nasjonalt tolkeregister. Retningslinjene finnes på www.tolkeportalen.no.

tolken. Tolken skal ikke komme med informasjon eller forklaringer utover det brukeren kommuniserer. Ved å trekke tolken inn i samtalen vil man bidra både til å umyndiggjøre brukeren og til å undergrave den offentlige personens fagansvar.

God tolking er en forutsetning for en individuell og direkte kommunikasjon med brukeren, men er alene ikke nok. Like viktig er det at den offentlige tolkebrukeren kjenner sitt eget ansvar i en tolket samtale og tilrettelegger for kommunikasjonen.

IMDis tidligere undersøkelser har vist at fagpersoner ønsker kunnskaper om hvordan de skal kommunisere gjennom tolk. Undersøkelsene har også vist at de fleste mangler rutiner for hvordan de skal sjekke tolkenes kvalifikasjoner. Dette vil også være tema for denne undersøkelsen.

1.3 Datainnsamling og metode

Utvalg

I tråd med IMDis tidligere undersøkelser om bruk av tolk i ulike sektorer, var denne undersøkelsen først tenkt å gjennomføres på nasjonalt nivå. Utdanningsdirektoratet frarådet imidlertid en landsomfattende undersøkelse fordi skolene mottar såpass mange undersøkelser årlig at det oppleves som en belastning. Erfaringsmessig er også svarprosenten på landsomfattende undersøkelser i utdanningssektoren svært lav.

Undersøkelsen ble derfor avgrenset til Oslos grunnskoler og ble gjennomført i samarbeid med utdanningsetaten i Oslo kommune.

Grunnskolen omfatter 1.–10. trinn. I Oslo er det i alt 76 barneskoler (1.–7. trinn), 23 barne- og ungdomsskoler (1.–10. trinn), 23 ungdomsskoler (8.–10. trinn) og 11 spesialskoler på grunnskolenivå. Per 09.02.2011 var det til sammen 54 347 elever i grunnskolen i Oslo.

Oslo har den høyeste andelen minoritetspråklige elever i landet. Utdanningsetatens

tall fra utdanningsåret 2009/2010 viser at 40 prosent av elevene i grunnskolen i Oslo har et annet morsmål enn norsk og samisk.

Målgruppen for undersøkelsen var ansatte i grunnskolen, uavhengig av hvor mange foreldre ved skolen som ikke snakker norsk, eller hvor ofte man benytter tolk ved skolen. Utdanningsetatens oversikt over ansatte viser at det per 31.12.2010 var 4892 ansatte i det pedagogiske personale ved de ordinære grunnskolene i Oslo, og 1997 øvrig ansatte.

Kvantitativ del: elektronisk spørreundersøkelse

Sentio Research gjennomførte en elektronisk spørreundersøkelse første kvartal 2010. Spørsmålene i den kvantitative undersøkelsen ble utarbeidet av IMDi i samarbeid med utdanningsetaten i Oslo kommune.

I utgangspunktet var det ønskelig å sende spørreskjema direkte per e-post til alle ansatte i Oslos grunnskoler. Dette ville gitt oss en oversikt over hvor mange som til sammen mottok undersøkelsen. Utdanningsetaten ønsket imidlertid ikke å pålegge lærerne oppgaver i tillegg til de oppgaver de allerede hadde. Det ble derfor besluttet at rektor ved hver skole fikk avgjøre om skolen skulle delta i undersøkelsen, og hvilke lærere som eventuelt skulle få tilsendt spørreskjema. Vi vet ikke hvilke kriterier rektor hadde for å videresende undersøkelsen, eller hvor mange som til sammen mottok undersøkelsen.

Invitasjon til undersøkelsen med elektronisk spørreskjema ble sendt til rektor ved alle grunnskoler i Oslo, totalt 110 skoler. Invitasjonen ble sendt via utdanningsetaten, som oppfordret alle skoler til å delta.

Totalt svarte 173 personer på undersøkelsen. Respondentene ble ikke spurt om å oppgi hvilken skole de jobbet ved, men ble bedt om å krysse av for hvilken bydel de jobber i. Svarene kommer fra alle 15 bydeler i Oslo. Syv skoler meldte fra at de ikke ønsket å delta. Selv om det erfaringsmessig er vanskelig å oppnå høy deltakelse på undersøkelser i

skolesektoren, var responsen likevel lavere enn forventet. Fordi vi mangler oversikt over hvor mange som mottok undersøkelsen til sammen, er det ikke mulig å angi svarprosent.

Kvalitativ del: fokusgrupper

I løpet av april-mai 2010 gjennomførte IMDi fire fokusgruppeintervjuer med til sammen 14 deltakere. Deltakerne i fokusgruppene hadde selv krysset av i spørreskjemaet under den kvantitative undersøkelsen om at de ønsket å delta. IMDi sto for rekrutteringen og ledet også gruppene.

Fokusgruppedeltakerne kom fra 13 forskjellige skoler og syv ulike bydeler. Åtte av deltakerne var kontaktlærere, tre sosiallærere, to var rektorer og én rådgiver.

Intervjuene varte alle i 90 minutter og fulgte en samtaleguide som var utarbeidet fra en grovanalyse av den kvantitative undersøkelsen. Deltakerne ble spurt om å kommentere noen av funnene i den kvantitative undersøkelsen. En fri diskusjon over

bordet ga også verdifull innsikt i forhold som berører tolkebruken på skolene.

Om undersøkelsens representativitet

Med den lave oppslutningen undersøkelsen fikk, kan svarene langt fra sies å være representative for de godt over 6000 ansatte i grunnskolen i Oslo. Dette er viktig å ha i bakhodet når man leser rapporten.

Ikke alle respondenter svarte på alle spørsmålene i undersøkelsen. I grafene er prosentandel oppgitt i de tilfellene hvor vi har mottatt mer enn 100 svar, mens absolutte tall blir angitt i parentes. I de tilfellene hvor det er mindre enn 100 svar, angis kun absolutte tall.

Selv om rapporten ikke vil kunne si noe generelt om holdninger til bruk av tolk i den norske grunnskolen, mener vi likevel at den belyser relevante problemstillinger og kan danne utgangspunkt for diskusjon om hvordan skolen kan tilrettelegge for samarbeid med hjemmet når foreldrene ikke snakker norsk.

Kapittel 2. Hvem har deltatt i undersøkelsen?

I dette kapitlet vil vi se på kjennetegn ved respondentene i spørreundersøkelsen, hvilke bydeler respondentene jobber i, og hvordan respondentene selv vurderer behov for tolk på sin skole. Videre kartlegger vi respondentenes opplæring i og erfaring med bruk av tolk.

2.1 Kjennetegn ved respondentene

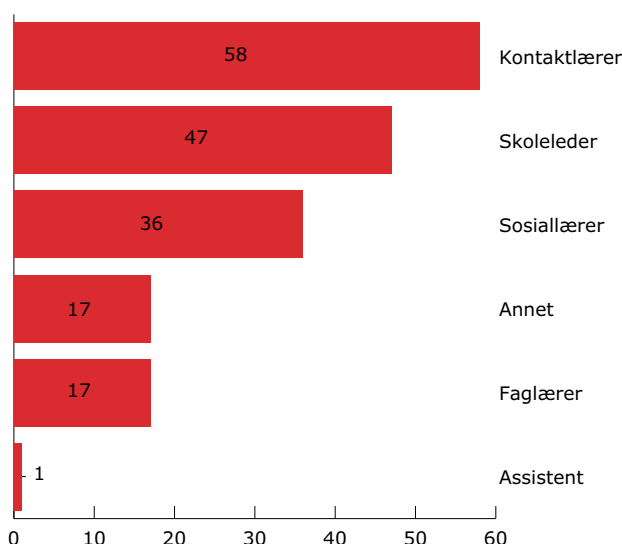
De fleste respondentene i spørreundersøkelsen er kvinner: 72 prosent kvinner mot 28 prosent menn. Denne fordelingen ligger svært nær den reelle fordelingen i Oslos grunnskoler.

Gjennomsnittsalderen i vår undersøkelse er også høyere enn blant de tilsatte i grunnskolen i Oslo generelt. Hver andre respondent (53 %) i vår undersøkelse er over 50 år, mens tall fra utdanningsetaten viser at kun 29 prosent av de tilsatte i grunnskolen i Oslo er over 50 år. De fleste av respondentene har jobbet innenfor skoleverket i 16 år eller lenger. Én av tolv respondenter har innvandringsbakgrunn, det vil si at de enten selv har innvandret til Norge fra et land utenfor Skandinavia, eller har foreldre som har innvandret.

Et stort flertall av respondentene (94 %) oppgir at de har ansvar for samarbeid mellom skole og hjem. Vi antar derfor at spørsmål om bruk av tolk og hvordan skolen tilrettelegger for samarbeid med hjemmet når det er en språkbarriere, oppleves som relevant.

Som figur 2.1 oppsummerer, er de fleste som deltok i spørreundersøkelsen, lærere: kontaktlærere, sosiallærere og faglærere. Ingen morsmålslærere svarte på spørreskjemaet.

Figur 2.1 Respondentenes stillingstittel. Flere kryss mulig. Absolutte tall (N=167).

Mange skoleledere tok seg tid til å delta i spørreundersøkelsen: Hver fjerde respondent er skoleleder. Den høye deltakelsen av skoleledere kan trolig forklares med at spørreundersøkelsen ble sendt direkte til rektorene, og at det var opp til dem å avgjøre om linken til spørreundersøkelsen skulle viderefendes til ansatte ved skolen. Det kan tyde på at ledere i mange tilfeller svarte på undersøkelsen på vegne av sin skole.

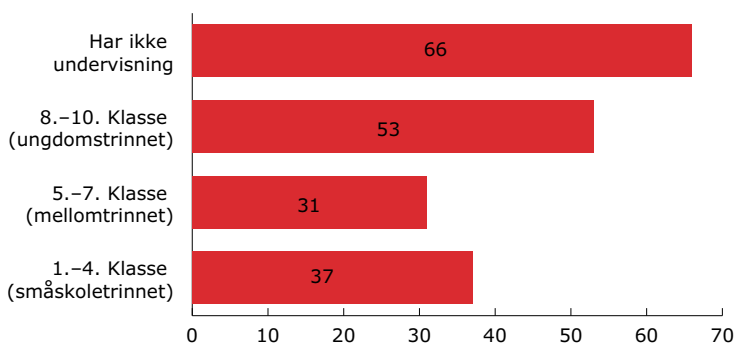
Hver tiende respondent krysser av for «annet» på spørsmålet om stillingstittel. Spørsmålet hadde ikke et åpent kommentarfelt tilgjengelig for presisering av stillingstittel. De fleste (11 av 17) som krysset av for «annet», oppgir at de underviser på småskoletrinn og ungdomstrinn. Dette kan enten bety at de er spesialpedagoger og ressurslærere eller har en annen stillingstittel med undervisningsoppdrag. Et fåtall respondenter oppgir at de har flere stillingstitler.

To tredjedeler av respondentene underviser. Av dem som har undervisning som en del av arbeidsoppgavene, underviser flesteparten

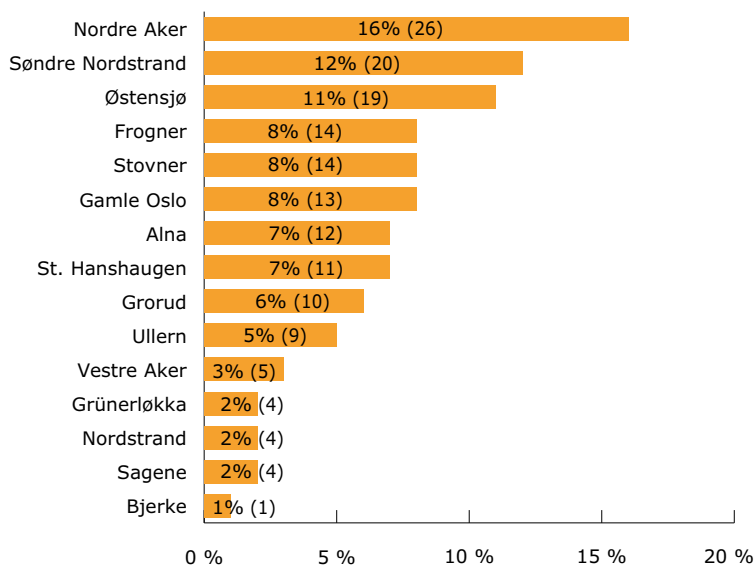
(53 svar) på ungdomstrinnet. Det er kun 20 av 167 respondenter som underviser på forskjellige nivåer i skolen.

Totalt sett oppgir hver tredje respondent at de ikke har hatt undervisning som en del av arbeidsoppgavene i perioden da undersøkelsen ble gjennomført (figur 2.2). Ikke uventet oppgir de fleste av skolelederne, 42 av 47, at de ikke underviser. Nesten halvparten av sosiallærerne, 17 av 36, oppgir at de ikke underviser. Fordelingen på klassetrinn av dem som underviser, fremkommer av figur 2.2.

Figur 2.2 Underviser du i ...?
Flere kryss mulig. Absolutte tall (N=167).

Figur 2.3 I hvilken bydel jobber du? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=166).

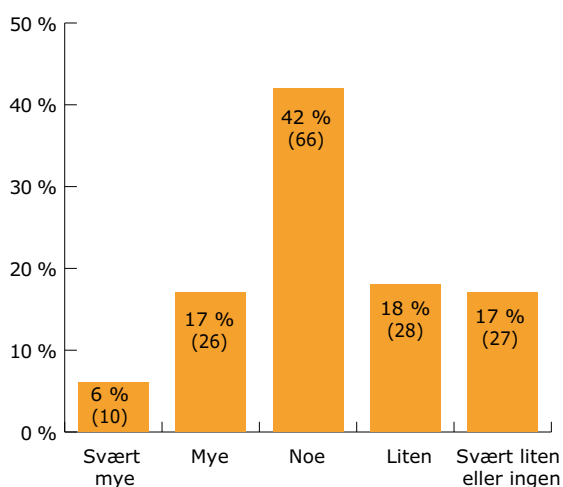
Alle 15 bydeler i Oslo er representert i undersøkelsen. Bydel Nordre Aker er best representert med 26 respondenter. Deretter kommer bydel Søndre Nordstrand (totalt 20 respondenter) og bydel Østensjø (totalt 19 respondenter). Kun én respondent er fra en skole i bydel Bjerke. Figur 2.3 viser svarprosent fordelt på bydeler i Oslo.

Ved å sette svarfordelingen i figur 2.3 opp mot andel innvandrere i Oslos bydeler ser vi at respondentene jobber på skoler i bydeler med både lav, middels og høy andel innvandrere.

2.2 Erfaring og opplæring i bruk av tolk

Mange av respondentene oppgir at de har opparbeidet seg en del erfaring med bruk av tolk i løpet av sin skolekarriere (figur 2.4). Omtrent hver femte oppgir at de har mye eller svært mye erfaring med bruk av tolk. I tillegg er det 42 prosent som oppgir at de har opparbeidet noe erfaring i bruk av tolk.

Figur 2.4. Hvis du tenker på den tiden du har jobbet innenfor skoleverket – hvor mye erfaring med bruk av tolk i samtaler med foreldre/foresatte har du opparbeidet deg? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=157).

Respondentene som har jobbet flest år innenfor skoleverket, har mest erfaring med bruk av tolk. 29 av 36 respondenter som oppgir at de har opparbeidet svært mye eller mye erfaring med bruk av tolk, har jobbet i skoleverket i 16 år eller mer.

Tre av fire respondenter (74 %) har aldri fått noen opplæring i bruk av tolk. Dette er ikke unikt for skolesektoren. I IMDi tidligere undersøkelser om bruk av tolk i barnevernet og i straffesaksjeden er det et mindretall som svarer at de har fått tolkebrugeropplæring.¹³

Over halvparten, 29 av 39, av dem som har fått opplæring i eller informasjon om bruk av tolk, har jobbet i skolevesenet i over ti år. Figur 2.5 viser hvilke type opplæring/informasjon respondentene har fått. Av de 39 respondentene som har fått opplæring/informasjon i bruk av tolk, oppgir 15 at de har fått skriftlig infomateriell, mens 12 har fått opplæring på arbeidsplassen.

Av dem som oppgir at de har mye eller svært mye erfaring med bruk av tolk, har halvparten fått opplæring i bruk av tolk. Av dem som har liten eller svært liten erfaring med bruk av tolk, har de færreste fått noen tolkebrugeropplæring.

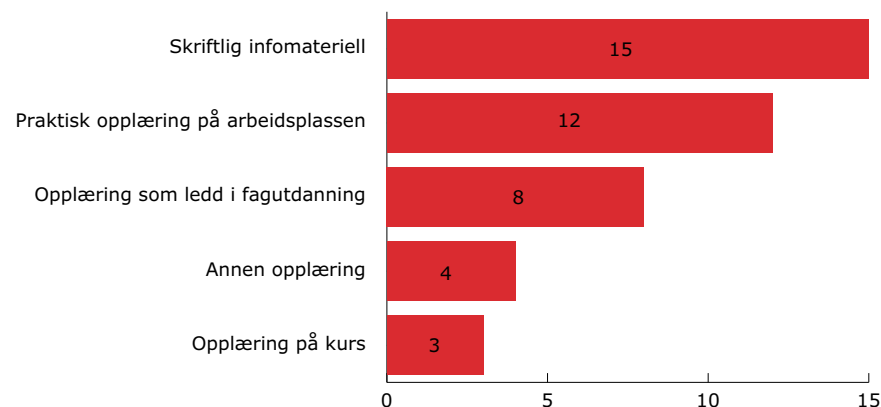
2.3 Oppsummering

Kapittel 2 beskriver hvem som har deltatt i spørreundersøkelsen. To av tre respondenter er kvinner, og hver andre respondent er over 50 år med over 16 års erfaring fra skoleverket. Kun én av tolv respondenter har innvandrerbakgrunn. Respondentene jobber på skoler i bydeler med både lav, middels og høy andel innvandrere. Alle 15 bydeler i Oslo er representert i undersøkelsen.

De fleste er lærere – kontaktlærere, sosiallærere og faglærere, mens skoleledere utgjør en tredjedel av respondentene. To tredjedeler av respondentene underviser. De fleste har ansvar for samarbeid mellom skole og hjem.

To av tre respondenter oppgir at de har opparbeidet svært mye, mye eller noe erfaring med bruk av tolk. Kun én av fire har fått opplæring i bruk av tolk. De to vanligste former for opplæring er skriftlig informasjon og opplæring på arbeidsplassen.

Figur 2.5. Type opplæringstiltak i bruk av tolk som respondentene har vært gjennom. Flere kryss mulig, absolutte tall (N=39).

¹³ IMDi-rapport 5-2008:18, IMDi-rapport 6-2009:19

Kapittel 3. Brukes det tolk ved behov?

I dette kapitlet tar vi for oss hvordan respondentene fra Oslo-skolen ser på behovet for tolk, og hvorvidt det bestilles tolk ved behov. Vi ser også på hvor ofte det forekommer at ingen tolker i samtaler skolen har med foreldre som ikke snakker norsk. Til slutt spør vi respondentene om de mener at det brukes tolk i tilstrekkelig grad.

3.1 Hvor stort er behovet?

Når vi skal se på behovet for tolk i grunnskolen i Oslo, kan det være relevant å ha utdanningsetatens oversikt over minoritetsspråklige elever som et bakteppe. Nøkkeltall for skoleåret 2009/2010 viser at 40 prosent av elevmassen i Oslo-skolen tilhører språklige minoriteter. Ved hele 53 av 135 grunnskoler i Oslo er minoritetsspråklige elever i majoritet i 2010.¹⁴ Ved seks grunnskoler¹⁵ i Oslo er andelen minoritetsspråklige elever over 90 prosent.¹⁶

Språklig minoritet blir her definert som en som har et annet morsmål enn norsk eller samisk. Morsmål betegner i utgangspunktet foreldrenes språk. En vanlig definisjon av morsmål er språket som snakkes i barnets hjem, enten av begge foreldrene eller av den ene av foreldrene, i kommunikasjon med barnet.¹⁷ At elevene og foreldrene snakker et annet språk enn norsk hjemme,

14 Utdanningsetaten: Elever med et annet morsmål enn norsk og samisk i grunnskolen i Oslo – skoleåret 2010/2011 (http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utdanningsetaten%20%28UDE%29/Internett%20%28UDE%29/EFP/Dokumenter/Minspr_prosent_2010_publ.pdf)

15 Disse skoler er Gran (96 %), Hersleb (91 %), Mortensund (97 %), Rommen (94 %), Tøyen (94 %) og Vahl (97 %).

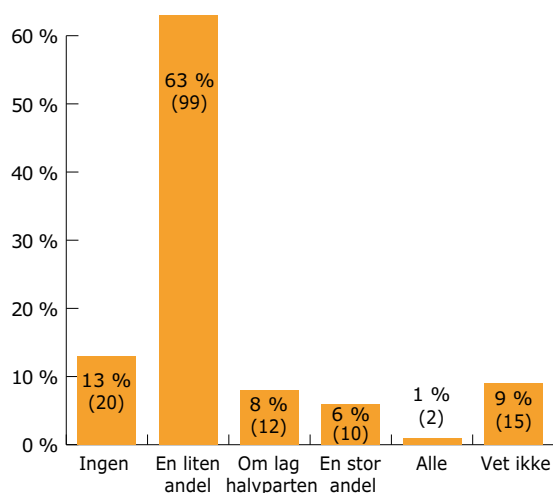
16 Ifølge utdanningsetaten i Oslo kommune: http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utdanningsetaten%20%28UDE%29/Internett%20%28UDE%29/EFP/Dokumenter/Minspr_prosent_2010_publ.pdf

17 NOU 2010: 7 Mangfold og mestring, 2.4.2 <http://www.regjeringen.no/mobil/nn/dep/kd/dok/nouer/2010/NOU-2010-7/3/4/2.html?id=606162>

sier imidlertid ingenting om foreldrenes norskkunnskaper. Det er derfor ikke mulig å utlede hvor stor andel av foreldrene som trenger tolk, ut fra andelen minoritetsspråklige elever, men det kan gi en pekepinn om behovet.

I spørreundersøkelsen har vi bedt respondentene om å anslå andelen av foreldrene til elevene i deres klasser som snakker såpass lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. Spørsmålsstillingen åpner for ulike tolkinger, da de som ikke har undervisning, kan antas å svare for hele skolen, mens kontaktlærerne som har undervisning, kan ha svart ut fra de klasser de har/har hatt. Figur 3.1 viser svarfordelingen.

Figur 3.1. Omtrent hvor stor andel av foreldrene i dine klasser snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=158).

«det er IKKE så vanlig å ha tolk hos oss i det hele tatt ... jeg tror det ville vært lurt å ha tolk oftere»

(en sosiallærer fra skole med over 70 prosent av språklige minoriteter)

63 prosent av respondentene svarer at det er en liten andel. Men 15 prosent svarer at om lag halvparten, en stor andel, eller alle av foreldrene i deres klasser snakker såpass lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. 13 prosent av respondentene oppgir at ingen av foreldrene snakker såpass lite norsk at de har vanskelig for å forstå eller å gjøre seg forstått. Ni prosent oppgir at de ikke vet. Det er noe overraskende at av dem som har oppgitt at de ikke vet, har de fleste, 11 av 15, ansvar for samarbeid mellom skole og hjem.

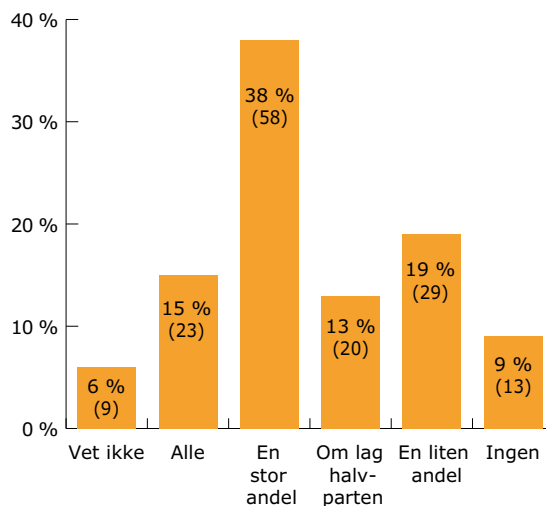
De fleste av respondentene som oppgir at alle, en stor andel eller om lag halvparten av foreldrene i deres klasser snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, arbeider, ikke overraskende, ved skoler i bydeler med en høy innvandrerandel. Tilsvarende ser vi at de som svarer at dette ikke gjelder noen av foreldrene i deres klasser, kommer fra skoler i bydeler med lav innvandrerandel.

Ut fra respondentenes vurderinger, oppsummert i figur 3.1, kan man utlede at det er behov for tolk i grunnskolen i Oslo, og at behovet er ulikt fordelt. De fleste har et lite behov for tolk, mens noen få har et stort behov. Hvordan man anslår behovet for tolk, vil i stor grad avhenge av subjektive vurderinger. Dette vil vi komme tilbake til videre i kapitlet.

3.2 Brukes det tolk ved behov?

Men hvor ofte bestilles det tolk ved behov? Vi stilte følgende spørsmål: «I hvor stor andel av samtaler med foreldre som snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, ble det bestilt tolk?». I spørreskjemaet ble det presisert at det her dreier seg om situasjoner hvor skolen har en formell samtale (utviklingssamtale, konferansetime eller lignende) med den enkelte elevs foreldre eller foresatte. Figur 3.2 oppsummerer besvarelsene.

Figur 3.2. I hvor stor andel av samtaler med foreldre som snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, ble det bestilt tolk? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=152).

Kun 15 prosent av respondentene oppgir at det bestilles tolk i alle samtaler med foreldre hvor behovet for tolk er til stede. Mange av dem som har svart «alle» på dette spørsmålet, er skoleledere, 11 av 23. Skoleledere skårer også høyest på svaralternativet «en stor andel», 22 av 58. Totalt sett mener 33 av 42 skoleledere som har deltatt i undersøkelsen, at det brukes tolk ved behov ved deres skoler.

Over halvparten av respondentene (51 %) mener at tolk benyttes i en stor andel (38 %) eller om lag halvparten (13 %) av samtaler med foreldre som snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. Om lag hver femte respondent (19 %) oppgir at tolk blir bestilt i en liten andel av samtaler, mens hver tiende respondent, ni prosent, oppgir at tolk aldri blir bestilt i samtaler med foreldre som snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. De fleste som har krysset av for dette svaralternativet (9 av 13), er kontaktlærere, som jobber i klasser med ingen eller liten andel av foreldre som snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå eller gjøre seg forstått.

Hvordan bedømmes så behovet for tolk? I fokusgruppene kom det fram at innholdet

i samtalen var avgjørende for om det ble bestilt tolk eller ikke:

«Det går litt på viktigheten av hva du skal ha frem. På konferansetimer går vi bare gjennom opplæringsplanen. Da er det enkelt, da kan man tegne og forklare. Det er viktigere å bruke tolk på ansvarsmøter hvor du skal vedta ting. Da må du jo vite at de helt sikkert går med på det vi snakker om og foreslår.»

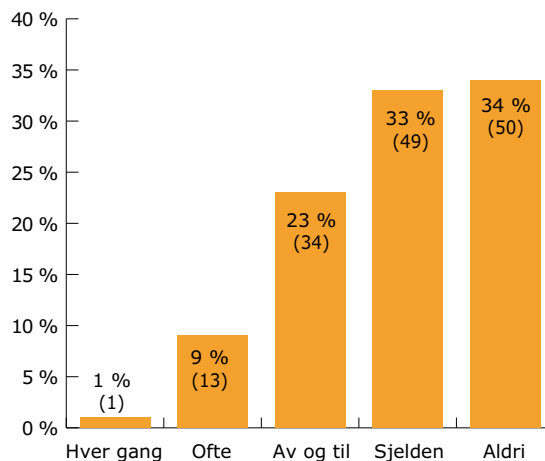
De fleste av deltakerne i fokusgruppene mente det er spesielt viktig å ha tolk til stede når skolen og foreldrene er i tverrfaglige møter med andre offisielle instanser hvor det er snakk om særskilt tilrettelegging for eleven.

Når det gjelder bruk av tolk i konferansetimer, er imidlertid inntrykket gjennom fokusgruppeintervjuene at det er stor variasjon fra skole til skole. I noen skoler avhenger det av den enkelte ansatte hvorvidt de bruker tolk eller ikke. Ved andre skoler har det utviklet seg en generell kultur for å bruke tolk hver gang det er behov.

3.3 Hender det at ingen tolker?

Hender det at skolen har samtale med foreldre som snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, uten at noen er til stede for å tolke? Vi spurte først hvor ofte det forekommer at man gjør det beste ut av situasjonen uten noen til å tolke. Også her presiserte vi at det dreier seg om situasjoner hvor skolen har en formell samtale (utviklingssamtale, konferansetime eller lignende) med den enkelte elevs foreldre eller foresatte. Figur 3.3 viser besvarelsene.

Figur 3.3 I samtaler der foreldre snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, hvor ofte hender det at ... vi gjør det beste ut av situasjonen uten noen til å tolke? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=147).

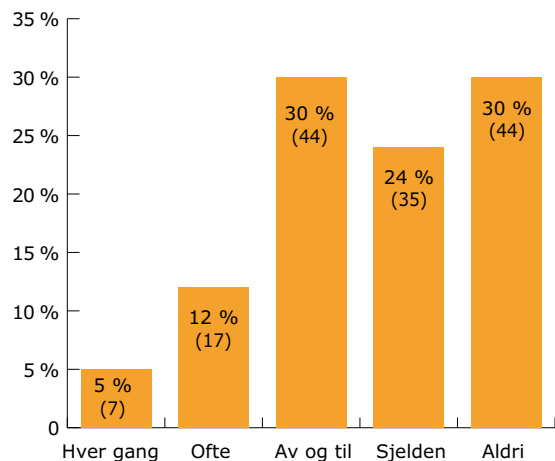
To av tre mener det sjelden eller aldri skjer, men samtidig ser vi at om lag hver fjerde (23 %) oppgir at det skjer av og til. I fokusgruppene kom det fram at det ofte var tidsnød som gjorde at tolk ikke ble bestilt:

«Noen ganger haster det med å formidle noe og så er det ikke noe ledig. Da sier vi bare: ok, vi klarer oss uten. Dette må vi formidle nå.»

Som vi skal se i kapittel 4, er det flere årsaker til at tolk ikke blir bestilt. Usikkerhet om det er behov, kan også være en årsak til at samtalen gjennomføres uten tolk. I et åpent kommentarfelt i spørreundersøkelsen har en av respondentene skrevet: «Noen ganger oppdager vi ikke behovet for tolk før vi er i møtet. Nytt møte avtales om mulig og tolk bestilles.»

I spørreundersøkelsen spurte vi også hvor ofte det forekommer at man gjør det beste ut av situasjonen uten noen til å tolke, men gjør en ny avtale med tolk. Figur 3.4 viser besvarelsene.

Figur 3.4 I samtaler der foreldre snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, hvor ofte hender det at ... vi gjør det beste ut av situasjonen uten noen til å tolke, men gjør en ny avtale med tolk. Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=147).

Sammenligner vi figur 3.3 og 3.4 ser vi at det er mer vanlig at man gjør det beste ut av situasjonen uten noen til å tolke og lager en ny avtale med tolk, enn at man ikke har noen til å tolke og heller ikke lager ny avtale med tolk.

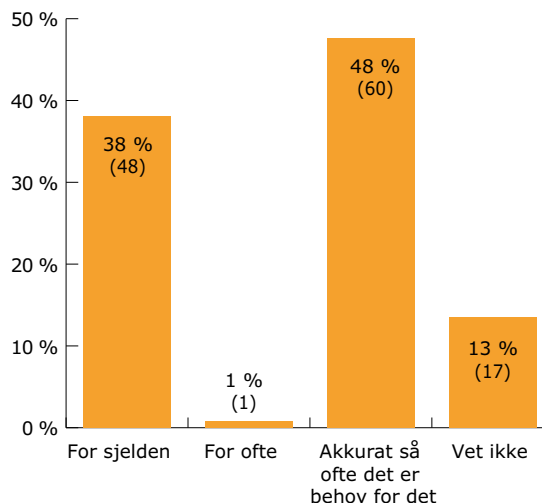
Av dem som svarer at de ofte eller hver gang gjør det beste ut av situasjonen uten noen til å tolke (figur 3.3), er det imidlertid bare fire av 14 respondenter som svarer at de ofte eller av og til lager ny avtale med tolk.

3.4 Brukes det tolk i tilstrekkelig grad?

Vi ønsket også å vite om respondentene selv mener at det brukes tolk i tilstrekkelig grad. Derfor spurte vi: «Mener du det brukes tolk for sjelden, for ofte eller akkurat så ofte som det er behov for, ved ditt arbeidssted?» Besvarelsene vises i figur 3.5.

Nærmere fire av ti oppgir at tolk brukes for sjelden. De fleste som svarer at tolk brukes for sjelden, kommer fra bydeler hvor andelen innvandrere er over 20 prosent.

Figur 3.5. Mener du det brukes tolk for sjelden, for ofte eller akkurat så ofte som det er behov for, ved ditt arbeidssted? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=126).

Det kan virke som om mange ikke er oppmerksomme på behovet for tolk før det har et visst omfang. Dette kom også til uttrykk i fokusgruppene:

«Jeg kan vel si at vi har blitt flinkere til å bestille tolk etter hvert. På vår skole er det omtrent 50 prosent minoritetsspråklige elever, og mange foreldre som ikke snakker norsk – så vi har jo stort behov for tolk. Men det har nok vært en prosess der vi har skjont at det er stadig viktigere ... Det handler om at vi er usikre på behovet ... hos oss er det en økende bevissthet om at det er behov for tolk, større behov enn hva vi i utgangspunktet tror noen ganger.»

På den annen side er det ikke nødvendigvis slik at alle skoler med høy andel foreldre som snakker såpass lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, er flinkere til å bruke tolk ved behov. En sosiallærer på en skole med mange minoritetsspråklige elever uttrykte det slik:

«... vi har så mange minoritetsspråklige at vi er så vant til at de fleste foreldre ikke er så veldig gode i norsk. Vi tror det er sann det skal være og glemmer å bestille tolk.»

På skoler med lav andel foreldre som snakker såpass lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, kan det virke som det er vanligere å ty til andre løsninger enn å bestille tolk. En sosiallærer ved en skole på vestkanten sa det slik:

«Vi har veldig lite behov. Det er mulig at vi burde brukt tolk oftere, ved vanlige foreldrekonferanser, men ved utviklingsamtaler er jo elevene innkalt sammen med foresatte og der går det kanskje på litt dårlig engelsk eller at barna oversetter litt ...»

Av figur 3.5 fremgår det også at rundt halvparten av respondentene (48 %) vurderer at tolk brukes akkurat så ofte som det er behov for det ved deres skoler. Flere deltakere i fokusgruppene bekreftet det:

«Vi bruker tolk ganske mye, vi opplever behovet ofte i etterkant, så da tar vi neste runde med tolk ... Vi synes det har vært viktig. Mange lærere hos oss, de vil gjerne ha tolk, og de bruker det der det er behov, ja, det tror jeg.»

Svært lite tyder på at det er et overforbruk av tolk i grunnskolen i Oslo. I den kvantitative undersøkelsen er det kun én respondent som svarer at det brukes tolk for ofte. Flere av deltakerne i fokusgruppene mente faren for overforbruk var heller liten. Jo mer man blir vant til å bruke tolk, jo mer viktig ser man at det er i ulike sammenhenger:

«Vi bruker tolk i mange sammenhenger: tverrfaglige møter, samarbeidsmøter, foreldrekonferanser og utviklingsamtaler. Men vi kunne selvfølgelig vært enda mye flinkere. Likevel bruker vi tolk relativt mye nå, og lærerne har blitt stadig flinkere til å si ifra at de trenger tolk.»

Figur 3.5 viser også at om lag hver åttende respondent (13 %) svarer «vet ikke» på spørsmål om det brukes tolk for sjelden, for ofte eller akkurat så ofte som det er behov for, ved deres arbeidssted. De fleste som svarer dette, har svært liten eller ingen erfaring med bruk av tolk.

3.5 Oppsummering

I kapittel 3 har vi sett på behovet for tolk i Oslo-skolen og hvorvidt det brukes tolk ved behov. Kun et mindretall av respondentene oppgir at det i deres klasser ikke er noen av foreldrene som snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. På den andre enden av skalaen er det et mindretall som har et stort behov for tolk: Om lag hver syvende respondent svarer at det er halvparten eller flere av foreldrene i deres klasser som snakker såpass lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. Godt over halvparten av respondentene oppgir imidlertid at foreldre som ikke snakker norsk, utgjør en liten andel av foreldregruppen.

«Vi er klar på dette: ingen bestiller tolk for moro skyld. Så trenger du tolk, så bestiller du tolk, ferdig med det.»

(en kontaktlærer/avdelingsleder fra skole med om lag 50 prosent språklige minoriteter)

Når det gjelder den faktiske bruken av tolketjenester, er det kun én av syv som oppgir at det bestilles tolk i alle samtaler med foreldre når behovet for tolk er til stede. Over halvparten av respondentene mener at tolk benyttes i en stor andel eller i om lag halvparten av samtalene med foreldre som snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. Drøyt én av

fire svarer at tolk blir bestilt i en liten andel eller ingen av samtale. Deltakerne i fokusgruppene ga uttrykk for at det er vanligere å bruke tolk i tverrfaglige møter med andre offentlige instanser til stede enn ved konferansetimer eller utviklingssamtaler.

Én av tre respondenter er ofte eller av og til i en situasjon der de gjennomfører samtaler med foreldre som snakker så lite norsk at

de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, uten noen til å tolke i samtalen. Kun et mindretall av dem bestiller tolk til neste møte.

Rundt halvparten av respondentene vurderer at tolk i deres skoler brukes akkurat så ofte som det er behov for det, mens hver tredje respondent mener at tolk brukes for sjelden på deres arbeidssted.

Kapittel 4. Årsaker til manglende bruk av tolk

I dette kapitlet går vi inn på årsaker til manglende tolkebruk. Vi ba respondentene oppgi de tre viktigste årsakene til at det ikke brukes tolk. Utdypende forklaringer har vi fått fra diskusjonene i fokusgruppene.

4.1 Oversikt over årsaker

Vi stilte spørsmålet: «Tenk på din nåværende jobb – i de tilfeller der foreldrene snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. Hva har vært de tre viktigste årsakene til at du ikke har brukt tolk?» Kun 92 av 133 respondenter som fylte ut hele spørreskjemaet, har svart på dette spørsmålet. Figur 4.1 oppsummerer svarene.

Den viktigste årsaken til at tolk ikke blir brukt, er at andre personer som kan oversette, er til stede og fungerer som tolk. I avsnitt 4.2 går vi nærmere inn på i hvilke

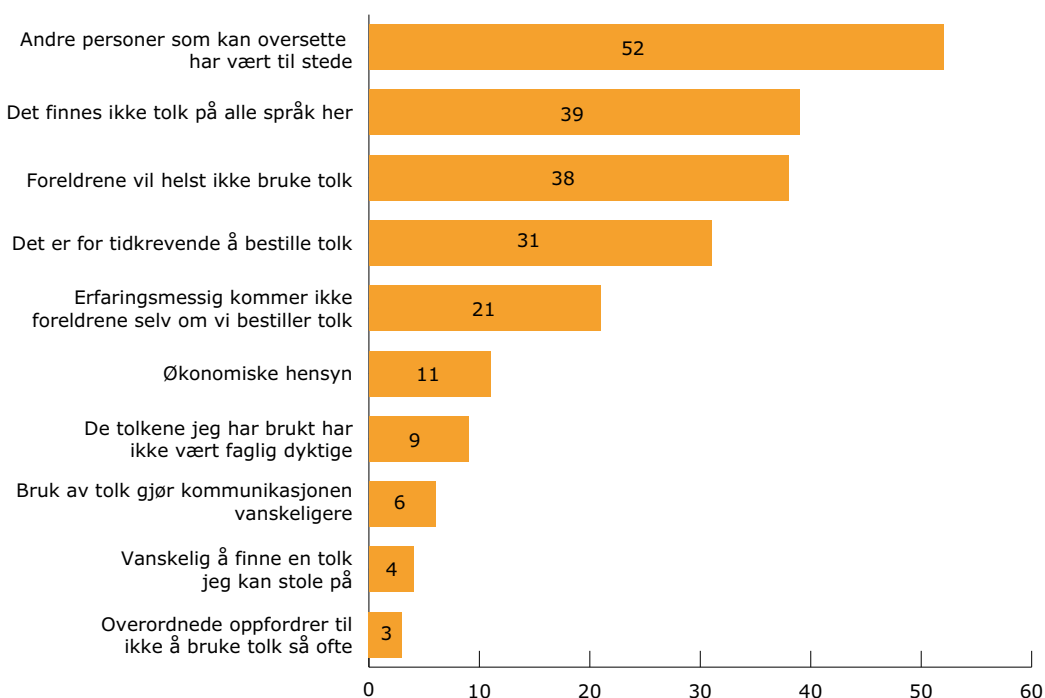
sammenhenger det skjer at andre enn en bestilt tolk oversetter i formelle møter skolen har med foreldrene.

Det at det ikke finnes tolk på alle språk, kommer også fram som en av tre viktigste årsaker til at tolk ikke blir bestilt. Dette vil vi komme tilbake til under avsnitt 4.3.

Flere har også krysset av for at «foreldrene vil helst ikke bruke tolk» og «erfaringsmessig kommer ikke foreldrene selv om vi bestiller tolk». Hva som kan være årsaken til at foreldre ikke vil benytte tolk eller ikke kommer til avtalt møte på skolen, diskuteres nærmere under avsnitt 4.4.

Til slutt løfter vi opp en del problemstillinger som har blitt mye diskutert i fokusgruppene, herunder at det er for tidkrevende å bestille og bruke tolk (avsnitt 4.5), økonomiske hensyn (avsnitt 4.6) og andre årsaker som

Figur 4.1. Årsaker til manglende bruk av tolk; inntil tre kryss mulig. Absolutte tall (N=94).

usikkerhet om behovet for tolk og at tolkebruk ikke er tema på skolen (avsnitt 4.7).

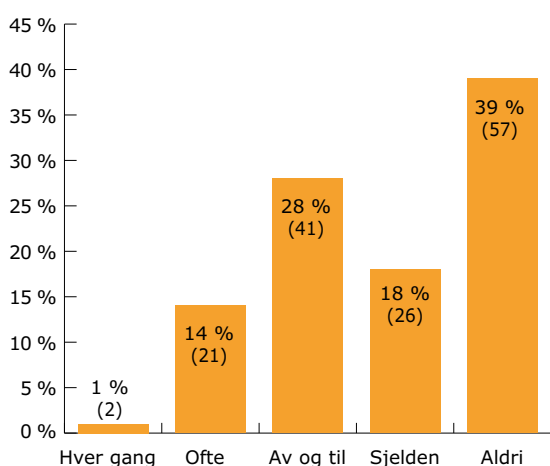
4.2 Andre enn tolk oversetter

Den viktigste årsaken til at tolk ikke er bestilt, er at andre personer som kan oversette, har vært til stede og oversatt i samtalen – over halvparten av respondentene, 52 av 94, mener det. I spørreskjemaet ble det presisert at det her dreier seg om formelle samtaler som utviklingssamtale, konferansetime eller lignende med den enkelte elevs foreldre eller foresatte. Vi skal her se litt på hvem man bruker som erstatning for tolken i slike samtaler.

Morsmåslærere eller andre ansatte ved skolen tolker

Det vanligste er at morsmåslærere eller andre ansatte ved skolen erstatter tolken. Figur 4.2 viser hvor ofte morsmåslærere eller andre ansatte ved skolen ifølge respondentene brukes som tolk.

Figur 4.2. I samtaler der foreldre snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, hvor ofte hender det at ... morsmåslærere eller andre ansatte ved skolen tolker for foreldre/foresatte? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=147).

Over 40 prosent vurderer at det hender ofte (14 %) eller av og til (28 %) at morsmåslærere eller andre ansatte ved skolen oversetter i formelle samtaler skolen har med

den enkelte elevs foreldre eller foresatte. Samtidig svarte 39 prosent at dette aldri forekommer.

Det kan virke som skolene har etablert ulik praksis når det gjelder bruk av morsmåslærere eller andre ansatte som tolk. På noen skoler er det et bevisst valg å bruke ansatte til å tolke – flere av fokusgruppedeltakerne bekreftet det. En sosiallærer forklarte det slik:

«På vår skole har vi et mål om at personalet skal være blandet etnisk. Så nå har vi assistenter som kan barnets språk, og da bestiller vi ikke tolk. Når jeg vet at det kommer en som snakker veldig dårlig norsk, og jeg vet at vi har en på huset, da er det naturlig å benytte oss av den.»

De av fokusgruppedeltakerne som benytter skoleansatte til å tolke for foreldre, mente at det var fornuftig bruk av interne ressurser – at det både er billigere, tidssparende og lettvinnt.

Andre kunne fortelle at man på deres skoler bevisst hadde gått bort ifra å bruke ansatte som tolk:

«Vi brukte morsmåslærere mer før. Men vi har gått bort ifra det fordi det ble for mye for dem. Det ble for mye arbeidsoppgaver for dem hvis de skulle være tolker for elever de ikke hadde. Og så har det noe med at de er ansatt som lærere og ikke som tolker, at vi ville lage et reelt skille på det.»

«Jeg tenker at, er det behov for tolk, så skal man tilkalle noen utenfra og unngå å bruke noen fra skolen. Jeg tror det er viktig at tolkerollen blir nøytral, spesielt i kinkige situasjoner ...»

(en rektor fra skole med ca. 50 prosent språklige minoriteter)

Flere har også erfart at det å bruke morsmåslærere som tolk medfører en uheldig rolleblanding. Noen av fokusgruppedeltakerne har opplevd at det er utfordrende for lærere som tolker, å forbli nøytrale, spesielt i konfliktorienterte møter og når de kjenner familien fra før. Da kan både familie og skoleansatte som tolker, fort komme i en vanskelig situasjon. Her er et eksempel fra en av fokusgruppedeltakerne:

«I en krisesituasjon, hvor vi måtte ha mor på banen, brukte vi morsmåslærere som tolk. Men morsmåslæreren blandet seg og gikk inn i en debatt med mora og skjelte ut både mor og barn. Det ble helt absurd.»

Når det gjelder daglig kontakt, korte beskjeder og akutte situasjoner som slåsskamp eller skader, synes for øvrig de fleste at det er greit å bruke morsmåslærere som tolk:

«Det som er greit med morsmåslærere, er at man får til den daglige kommunikasjonen. De er greie å ha, for å ta en telefon hjem.»

Familiens slektninger eller bekjente tolker

Bruk av familiens slektninger eller bekjente som tolk forekommer også. Som figur 4.3 viser, oppgir omtrent hver tredje respondent at familiens slektninger eller bekjente tolker ofte (7 %) eller av og til (26 %) for foreldre i formelle samtaler der foreldre snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. Også her er det forskjellige holdninger til hva som er akseptabelt.

Noen mener det kommer an på dem som brukes som erstatning for tolken:

«Det er helt greit å bruke familie eller søsken som tolk hvis de er oppegående. Vi har hatt veldig oppegående eldre søsken som har kommet på møter. Da regner vi med at de kan formidle det viktigste til foreldrene.»

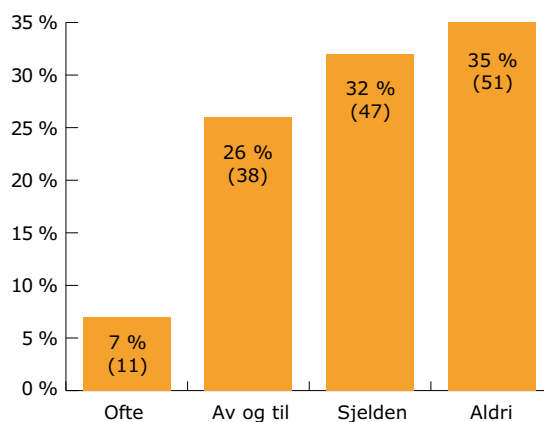
Innholdet i møtet er også avgjørende:

«Hvis vi skal formidle enkle ting, som hva vi jobber med på skolen, da er det ikke farlig å bruke søsken [...] hvis de er helt gode i norsk.»

Andre mener det er opp til foreldrene å bestemme hvem som skal tolke:

«Jeg opplever det slik at jeg noen ganger sier: skal jeg bestille tolk? Og da kan mor eller far si, 'nei, jeg tar med en venn'. At de heller vil det. Og da synes jeg det er helt greit. Det skal være opp til foreldrene.»

Figur 4.3 I samtaler der foreldre snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, hvor ofte hender det at ... familiens slektninger eller bekjente tolker for foreldre/foresatte? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=147).

Samtidig som det er en god del aksept for å bruke morsmåslærere, slektninger eller bekjente som tolk, er det flere som foretrekker å bruke profesjonell tolk. I fokusgruppene kom det fram at dette gjerne handler om muligheter til å kvalitetssikre tolkingen:

«... det er vanskelig å kvalitetssikre den vennen, altså hvor godt språk har den vennen. Hvis du får en tolk fra tolketjenesten, så er det en viss kvalitetssikring.»

Som vi skal se videre i kapitlet, er foreldrenes holdning til tolk også en av årsakene til at tolk ikke blir bestilt.

Noe overraskende ser det ut til å være like stor aksept for å bruke eleven som tolk, som det er til å bruke familie og bekjente til å tolke. Én av tre svarer at det skjer av og til eller ofte at eleven tolker for foreldre som har vanskelig for å forstå eller gjøre seg forstått på norsk. I fokusgruppeintervjuene stilte vi spørsmål om deltakerne så ulikt på det å bruke slektninger eller elev som tolk. De alle fleste mente det var en forskjell:

«Det er forskjell på å bruke slektninger som tolk og eleven selv. Jeg synes det er etisk betenkelig å bruke eleven. Så mange elementer kommer inn. Hva vet du om at ungen oversetter riktig det som blir fortalt? Tenk den belastning det er på den ungen som skal sitte der og være tolk.»

Vi skal komme nærmere inn på konsekvensene ved bruk av barn som tolk i kapittel 7.

4.3 Mangel på tolk

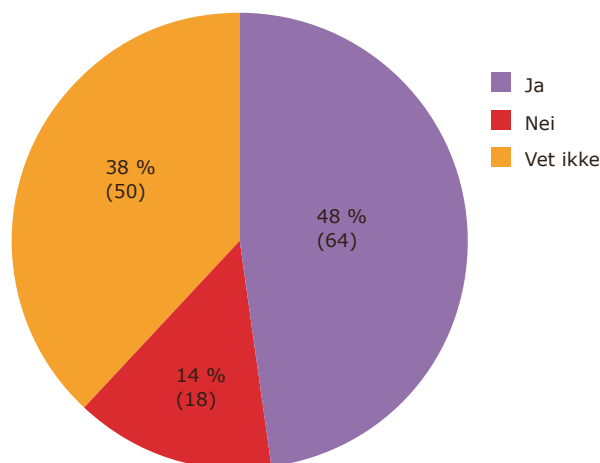
Mangel på tolk er nevnt som en av de tre viktigste årsaker til at det ikke brukes tolk i tilstrekkelig grad på skolen. 39 av 94 respondenter krysset av dette svaralternativet. I fokusgruppeintervjuene var det imidlertid få som opplevde dette som et problem. De fleste deltakerne mente at det var bra med tolker i Oslo.

«Man må bare sette et tidspunkt så ordner det seg. I Oslo er det jo så bra med tolker. Man har en så stor og god kommunal tolketjeneste, men det er sikkert litt annerledes ute i distriktene.»

I spørreundersøkelsen stilte vi også et spørsmål om tolketjenester for enkelte språk var vanskeligere å få tak i enn andre. Om lag halvparten av de skoleansatte, 48 prosent, oppgir at de opplever at tolketjenester for enkelte språk er vanskeligere å få tak i enn

andre (figur 4.4). Kun 14 prosent svarer nei på dette spørsmålet, mens 38 prosent oppgir at de ikke vet.

Figur 4.4. Opplever du at tolketjenester for enkelte språk er vanskeligere å få tak i enn andre? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=132).

De som svarte at tolketjenester for enkelte språk er vanskeligere å få tak i enn andre, ble også spurt om å oppgi hvilke språk dette gjelder. 25 respondenter svarte på dette spørsmålet. Flere nevner berbisk, tamil, kinesisk mandarin og filipino. Flere av fokusgruppedeltakerne som var vant til å bruke tolk, mente imidlertid at de stort sett fikk tak i tolk i de språkene de trengte, men at det krever en del planlegging for enkelte språk:

«Noen språkgrupper krever at du planlegger. Ti dager kan være knapt. Enkelte språk er kjempevanskelig å få tolk til.»

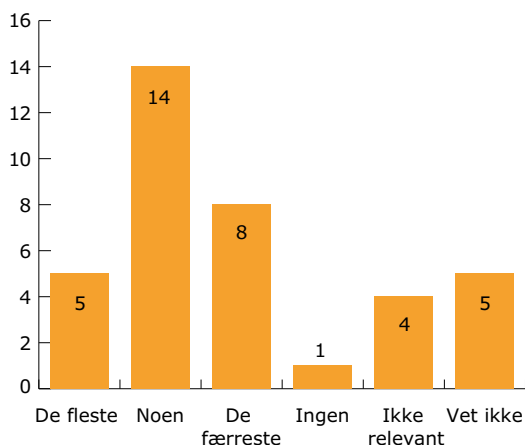
4.4 Foreldrenes holdning til bruk av tolk

Foreldrene vil helst ikke bruke tolk

En stor andel av respondentene, 38 av 94, oppgir at en av de viktigste årsakene til manglende bruk av tolk på skolen er at foreldrene helst ikke vil bruke tolk. Vi stilte et tilleggsspørsmål til de respondentene som svarte dette, hvor vi ba dem om å vurdere

hvor stor andel av foreldrene som foretrekker å bruke familie/kjente som tolk. Figur 4.5 viser svarene.

Figur 4.5. Omtrent hvor stor andel av foreldre/foresatte som har vanskelig for å forstå eller gjøre seg forstått på norsk, foretrekker å bruke familie/kjente som tolk? Absolutte tall (N=37).

«Det er to sider. De skal forstå hva jeg sier, men det er jo samme vei tilbake. Det er jo ikke alltid de klarer å uttrykke seg sånn at jeg skjønner hva de sier ... Så om de synes at de ikke trenger tolk, så kan jo jeg si at: 'Men jeg trenger tolk for å skjønne hva du mener'.»

(en kontaktlærer/avdelingsleder fra skole med litt under 50 prosent av språklige minoriteter)

Kun fem respondenter mener at de fleste av foreldrene som har vanskelig for å forstå eller gjøre seg forstått på norsk, heller vil bruke familie/kjente fremfor profesjonell tolk. 14 skoleansatte oppgir at det skjer i noen tilfeller. For å vite hva som er årsaken til at foreldrene helst ikke vil bruke tolk, ville det vært interessant å ha hatt data om foreldrenes egne holdninger til bruk av tolk. Dette ligger imidlertid utenfor rammen av denne undersøkelsen.

I fokusgruppeintervjuene ble to mulige forklaringer diskutert. For det første kan det være at foreldrene overvurderer sine norsk-

ferdigheter og ønsker å klare seg uten tolk. En rektor fra en skole med 50 prosent minoritetspråklige elever sa det slik:

«De opplever kanskje at det er litt nedverdiggende å si 'jeg kan ikke så mye norsk og jeg trenger tolk'.»

For det andre kan det være frykt for å snakke om personlige forhold foran en tolk de ikke stoler på:

«Jeg har opplevd at de er redd for hvem det er som møter opp som tolk. Når de møter en de kjenner, ser jeg at klima på hele møtet blir feil. De vil ikke si det som er nødvendig å si, og de kvier seg veldig for å snakke. I noen språkgrupper er miljøet så tett, og jeg ser fort hvis de kvier seg. Ofte er det tunge saker når du trenger tolk, og når de ikke vil si hva problemet er, og de vil skjule noe, da blir det vanskelig.»

Men hva gjør man hvis foreldre sier klart fra at de ikke vil ha tolk på møtet? Flere av våre fokusgruppedeltakere mente at det er viktig å være tydelig på hvorfor det er nødvendig å ha tolk til stede:

«Du slipper lettere unna hvis man begrunner med eget behov for klarhet. Kanskje ikke du trenger tolk, men vi gjør det.»

Erfaringsmessig kommer ikke foreldrene selv om vi bestiller tolk

En annen utfordring er at foreldrene ikke kommer selv om skolen bestiller tolk. Hver femte respondent mener det er en av de tre viktigste årsaker til manglende tolkebruk (21 svar). For flere skoleansatte i våre fokusgrupper var dette en faktor som dempet motivasjonen til å bruke tolk:

«Det skjer også, relativt ofte, at det er noen som ikke kommer på møtet. Og da er det gjerne den gruppen som har behov for tolk. Det kan være flere

grunner til det, kanskje praktiske årsaker til at de ikke klarer å komme. Men da er det sånn at vi kvier oss for å bestille tolk til tredje gangs møte, når de ikke har kommet.»

Noen opplever også at slektninger stiller i stedet for foreldre i konferansetimer fordi de behersker språket bedre:

«Det er litt flaut å si at du trenger tolk, og så sender de gjerne eldre brødre, i stedet for far og mor, gjerne uanmeldt.»

Noen av fokusgruppedeltakerne mente også at foreldrenes ønske om å ikke ha tolk til stede i noen tilfeller er så sterkt at foreldrene ikke kommer hvis de får beskjed om at tolk skal være med på samtalen:

«Jeg vet om jeg trenger en tolk eller ikke, og da sier jeg at jeg bestiller tolk. Da har jeg fått en reaksjon fra en mor, at hun ikke kommer. Når det ikke er tolk, så kommer hun.»

Hvem man benytter som tolk, og om tolken er profesjonell eller ikke, er selvfølgelig avgjørende for tillit til tolken.

En annen årsak til at foreldre ikke stiller på møter, kan også være at de ikke vet at det bestilles tolk:

«Jeg ser at vi er litt for lite flinke til å informere om at tolk er bestilt til møtet. Når vi sender ut invitasjon til møter, skulle vi gjerne hatt en liten mal på alle mulige verdens språk. Helt enkelt: du inviteres til møtet, tid, sted, klokkeslett, gi beskjed om du ønsker tolk. For å sikre at informasjonen har kommet fram på en ordentlig måte.»

En annen forklaring til at foreldrene ikke kommer selv om det bestilles tolk, er at de har en annen forståelse av samarbeidet mellom skole og hjem:

«Vi ser at nyankomne foreldre sliter med å forstå hvorfor det er viktig å komme på skolen. De synes de har gjort sitt når de har sørget for at barna er der. Og hvis ting ikke går på skinner på skolen, ja, da er det vårt problem. De tar seg av barna når de kommer hjem, men på skolen så er det vi som må ordne opp.»

Vi vil gå nærmere inn på kulturell forståelse av samarbeidet mellom skole og hjem i kapittel 7, hvor vi ser på bruk av tolk på foreldremøter.

4.5 Det er tidkrevende å bestille/ bruke tolk

Hver tredje respondent (31 svar) mener at en av de viktigste årsakene til manglende tolkebruk er at det er for tidkrevende å bestille tolk. Når man er usikker på om foreldre kan nok norsk eller ikke, hender det også at man tyr til det som – i øyeblikket – fremstår som den enkleste løsningen:

«... i den grad lærere synes det er litt tungvint og vanskelig å bruke tolk, og kanskje foreldrene er litt sånn på grensa til at de kunne klart seg uten, så tror jeg det kan være en grunn til at man ikke bruker tolk.»

Noen av deltakerne synes rett og slett det er tungvint å bestille tolk:

«Jeg synes det er litt tungvint. Man må tenke på forhånd. Jeg er sosiallærer og kaller inn til møter, og jeg synes det er tungvint å tenke hele tiden: skal vi ha tolk, eller skal vi ikke, skal jeg bestille eller ikke.»

«Men det er ikke bare språket som gjør at de ikke kommer. Det er noe med å se viktigheten av det. Kanskje de ikke har noe særlig skolebakgrunn selv. De vet ikke at det er så viktig.»

(en sosiallærer fra skole med rundt 70 prosent av språklige minoriteter)

En annen årsak til manglende tolkebruk kan være at man synes bruk av tolk gjør kommunikasjonen vanskeligere. I spørreundersøkelsen var det seks respondenter som mente dette. Dette kom også fram i fokusgruppeintervjuene:

«Møtene blir jo litt lengre med tolk, det går litt treigere. Man må regne mer tid, det kan være en grunn til at man ikke orker å kalle inn tolk på ethvert møte.»

Eksemplene over kan tyde på at man i mange tilfeller er mer opptatt av å få avlevert et budskap eller gjennomført et møte, enn å sikre at mottaker har forstått innholdet og betydningen av informasjonen som gis.

4.6 Økonomi som grunn for ikke å benytte tolk

Økonomi ser ikke ut til å være en fremtredende årsak til at tolk ikke benyttes i skolen. Det er kun elleve respondenter som plasserer «økonomi» blant de tre viktigste årsakene til manglende tolkebruk.

I fokusgruppene var det flere som mente at økonomi ikke var noe tema så lenge bruken av tolk var begrenset:

«Det er jo fordi det blir brukt så lite tolk at det ikke er nødvendig å snakke om økonomi.»

«Det kan hende at hvis alle begynner å bruke tolk, at de da begynner å hyle om økonomi.»

Andre fokusgruppedeltakere opplevde likevel at økonomiske hensyn hadde stor betydning for tolkebruken:

«Jeg har fått beskjed om å vurdere nøye hvor stort behovet er, og da har det med økonomi å gjøre. Det synes jeg er vanskelig.»

«Vi har fått et skriv om at noen tolketjenester er dyrere enn andre og blir bedt om være så snille å ikke bruke de som er mye høyere i pris.»

Flere mente også at desentralisering av skolebudsjettet hadde innvirkning på tolkebruken:

«Det er klart at økonomi setter begrensninger for tolkebruken. For noen år siden ble dette betalt sentralt, og så ble det delegert, som det så kjekt heter, til skolen. Men budsjettet blir ikke økt av den grunn, så vi får alle tolkeutgifter til skolen og satsen for tolk ble økt i fjor, tror jeg. For oss, som har en stor andel foreldre med dette behovet, er det rett og slett en stor utgiftspost etter hvert.»

«Det er mer det at det er ikke reflektert nok over hvor viktig det er med tolk. Det er det viktigste elementet hos oss.»

(en kontaktlærer fra skole med rundt 45 prosent språklige minoriteter)

Det ble også påpekt at tolketjenester lett kan bli nedprioritert når utgiftene skal dekkes av driftsbudsjettet, fordi det da lett kommer i konkurranse med andre områder som kan oppleves som mer presserende:

«Hadde vi sluppet å ta tolketjenester av skolens budsjett, hadde det vært bedre. Det var greiere før ... da alt lå utenom. Nå skal alt dekkes og kontrolleres innad. Da blir man mer solidarisk. Hvis vi skulle hatt mer tolk, måtte vi hatt færre lærere, og flere elever per gruppe. Og får vi store grupper, er det vanskelig, fordi vi er en spesialskole for barn med sammensatte lærevan-sker og må følge hver elev tett.»

4.7 Andre årsaker til ikke å benytte tolk ved behov

Noen av respondentene, 13 av 94, oppgir at dårlige erfaringer med bruk av tolk er en av årsakene til at det ikke brukes tolk ved behov. Ni av disse svarer at tolkene ikke har vært faglig dyktige, mens fire svarer at det er vanskelig å finne en tolk man kan stole på. Vi vil se nærmere på skoleansattes erfaringer med kommunikasjon gjennom tolk i kapittel 6.

Gjennom fokusgruppeintervjuene kom det fram at kommunikasjon gjennom tolk stort sett ikke er noe tema blant de ansatte på skolen. Mange av fokusgruppedeltakerne mente dette kunne være en viktig årsak til at tolk ikke blir brukt i tilstrekkelig grad:

«Manglende tolkebruk går også på at man ikke reflekterer over hvor viktig det er å bruke tolk.»

Usikkerhet om hvorvidt det er behov for tolk, er også en årsak. Flere skoleansatte sliter med å kartlegge hvem av foreldrene som har behov for tolk, og når norskkunnskapene er såpass mangelfulle at det går utover kommunikasjonen. Derfor oppdages det ofte for sent at det trenges tolk:

«Det handler om at vi er usikre på behovet. Og ofte så gir foreldre inntrykk av at det ikke er nødvendig.»

4.8 Oppsummering

Over halvparten av respondentene mener at det at andre personer som kan oversette, har vært til stede og oversatt i samtalen, er den viktigste årsaken til at tolk ikke er bestilt. Det vanligste er at morsmåslærer eller andre ansatte ved skolen erstatter tolken. Noen skoler har etablert en egen praksis der de aktivt går inn for å benytte morsmåslærere som tolk, mens andre skoler bevisst har gått bort ifra dette. Familiens slektninger eller bekjente benyttes også for å oversette i formelle samtaler mellom skole og hjem. Tema for samtalen kan være avgjø-

rende for hvorvidt skoleansatte tillater å bruke slektninger/bekjente som tolk. I fokusgruppene kom det fram at man i større grad enn før foretrekker å bestille tolk fremfor å bruke familie og slektninger til å tolke.

Manglende tilgang på tolk er dernest den viktigste årsaken til at tolk ikke blir brukt. Nesten halvparten av respondentene oppgir at tolketjenester for enkelte språk er vanskeligere å få tak i enn andre. Respondentene oppgir 25 ulike språk som vanskelig å få tak i tolk innenfor. Likevel var det enighet i fokusgruppene om at dersom man planlegger litt på forhånd, går det stort sett greit å få tak i tolk i de fleste språk.

Om lag hver tredje respondent mener at foreldrenes motvilje mot å bruke tolk er en av de viktigste årsakene til at tolk ikke blir brukt i tilstrekkelig grad. Ifølge de skoleansatte kan årsaker til at foreldrene ikke ønsker tolk, være at foreldrene overvurderer norskkunnskapene sine, eller at de ikke stoler på de tolkene som bestilles. Noen opplever også at foreldrene ikke kommer til møtet selv om skolen bestiller tolk. Deltakere i fokusgruppene mente at en forklaring på dette kunne være at foreldrene hadde en annen forventning til samarbeidet mellom skole og hjem enn det som er vanlig i Norge, og at de ikke anså det som viktig å delta på foreldremøter.

Hver tredje respondent oppgir også at det er for tidkrevende å bestille tolk. Få respondenter i spørreundersøkelsen mener at økonomi er årsak til at tolk ikke brukes i tilstrekkelig grad. I fokusgruppene ble imidlertid økonomiske hensyn fremhevet som en viktig årsak til manglende tolkebruk. Spesielt gjaldt dette små skoler og skoler med høy andel av minoritetsspråklige elever. Flere av deltakerne i fokusgruppene mente også at usikkerhet om behovet for tolk og det at tolk ikke er tema på skolen, bidrar til at tolk ikke benyttes i tilstrekkelig grad.

Kapittel 5. Rutiner og ansvar for bestilling og bruk av tolk

I kapittel 5 ser vi på praktiske forhold ved bestilling og bruk av tolk. For det første undersøker vi hva slags holdninger skoleledere har til tolkebruk. For det andre kartlegger vi hvem som har ansvar for bestilling av tolk. For det tredje setter vi søkelys på rutiner for bestilling av tolk, og ser hvilke vurderinger som ligger til grunn ved bestilling, og hvor det bestilles tolk fra. Avslutningsvis vil vi i dette kapitlet se om det er behov for klarere rutiner i skolen. IMDis tidligere undersøkelser om bruk av tolk i barnevernet (2008) og bruk av tolk i straffesakskjeden (2009) viser at disse sektorene ønsker klarere rutiner for bestilling av tolk.

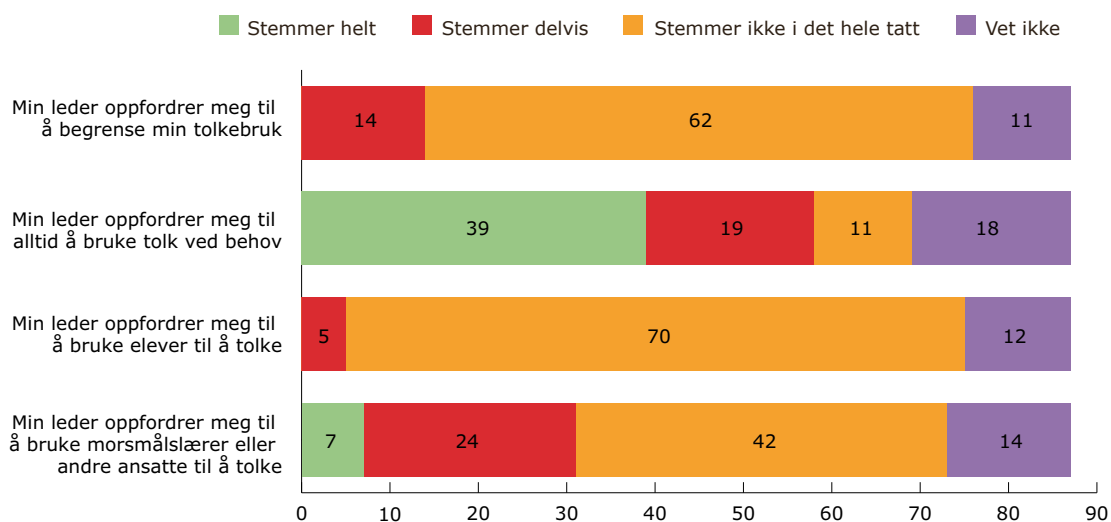
Av svarene går det fram at lederne stort sett ikke oppfordrer til å begrense tolkebruk i skolen – om lag tre av fire respondenter bekrefter dette med besvarelsen «stemmer ikke i det hele tatt». Bare 14 respondenter svarte at dette stemmer delvis. Flesteparten svarte også at det stemte helt eller delvis at lederen oppfordrer til alltid å bruke tolk ved behov. Samtidig ser vi at én av fem ikke vet hvorvidt lederen oppfordrer til å bruke tolk ved behov.

Bare fem respondenter oppgir at det stemmer delvis at leder oppfordrer skoleansatte til å bruke elever som tolk. De fleste respondentene, 70 av 87, sier at dette ikke stemmer i det hele tatt. Litt under hver tredje krysser av for «stemmer helt» eller «stemmer delvis» på påstanden «Min leder oppfordrer meg til å bruke morsmålslærere eller andre ansatte til å tolke». Som vi har sett i kapittel 4, har skolene ulik praksis når det gjelder bruk av skoleansatte til å tolke. Besvarelsene på denne påstanden bekrefter dette.

5.1 Lederes holdninger til bruk av tolk

I spørreundersøkelsen har vi bedt respondentene om å ta stilling til en rekke påstander som dreier seg om å vurdere hvilke holdninger ledelsen har til tolkebruk i Oslo-skolen. Figur 5.1 oppsummerer besvarelsene. Naturligvis har de fleste skoleledere valgt å ikke svare på dette spørsmålet. Totalt sett er det få respondenter som besvarte dette spørsmålet.

Figur 5.1. Respondentenes vurdering av lederes holdning til tolkebruk/bruk av andre enn tolk på skolen. Absolutte tall (N=87).

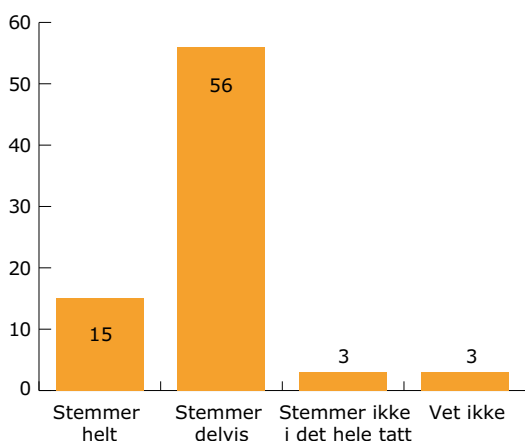

5.2 Ansvar for å skaffe tolk

Vi spurte respondentene om hvem som har ansvar for å bestille tolk ved deres skoler, og om de skoleansatte selv hadde myndighet til å avgjøre om det er behov for tolk.

For det første ba vi respondentene ta stilling til følgende påstand: «Min leder overlater til meg å avgjøre om det skal benyttes tolk» (figur 5.2). Kun 77 respondenter svarte på dette spørsmålet fordi ledere stort sett valgte å ikke svare. De fleste respondentene krysset av på «stemmer helt» (15 svar) eller «stemmer delvis» (56 svar).

Figur 5.2. Svar på påstand «Min leder overlater til meg å avgjøre om det skal benyttes tolk». Absolutte tall (N=77).

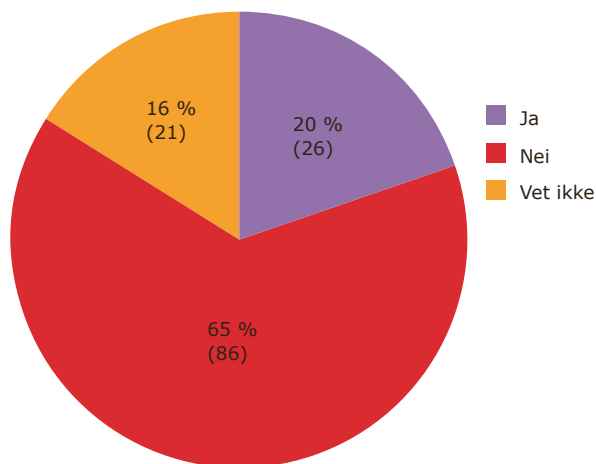

Ut fra fokusgruppene fikk vi også et inntrykk av at de som er ansvarlig for møtet, selv avgjør om det er behov for tolk:

«Det er den enkelte som avgjør. Vi har ikke fått noe kritikk eller spørsmål om det er nødvendig ... Du stoler på vurderingen til kontaktlærer.»

Vi stilte også følgende spørsmål: «Må du få godkjenning fra noen for å bruke tolk i samtale?» Svarfordelingen er vist i figur 5.3.

Figur 5.3. Må du få godkjenning fra noen for å bruke tolk i samtale? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=133).

«Man bestiller ikke tolk for moro skyld. Man bestiller tolk fordi man trenger den. Ferdig med det.»

(en kontaktlærer/avdelingsleder fra skole med litt under 50 prosent språklige minoriteter)

De fleste respondenter (65 %) trenger ikke å få godkjenning fra noen for å bruke tolk.

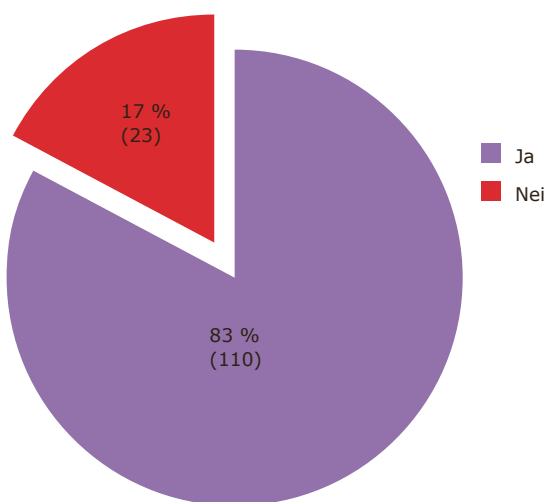
Ikke overraskende svarte de fleste ledere, 35 svar, negativt på spørsmålet om de trengte godkjenning fra noen for å bestille tolk. Men for mange av dem har spørsmålet kanskje vært uaktuelt – vi vet ikke hvilke lederstillinger respondentene har, og hvor mange skoleledere som selv har brukt tolk i nåværende lederstilling.

Omtrent like stor andel av respondentene svarte «ja» (20 %) og «vet ikke» (16 %) på spørsmål om godkjenning av tolkebruk. Blant dem som ikke vet om man trenger godkjenning, er flesteparten kontaktlærere, 15 av 21, som enten ikke har brukt tolk eller har brukt tolk i liten grad. Dette kan forklare at de ikke vet om man trenger godkjenning eller ikke.

5.3 Hvilke rutiner finnes det for bestilling av tolk?

Om lag fire av fem respondenter oppgir at de vet hvor de kan henvende seg dersom de har behov for tolk (figur 5.4). Dette kan tyde på at Oslo-skolene til en viss grad har etablert rutiner for bestilling og bruk av tolk. De fleste av dem som ikke vet hvor de kan henvende seg, 15 av 23, er kontaktlærere som også har oppgitt at de har svært liten eller ingen erfaring med bruk av tolk.

Figur 5.4. Vet du hvor du kan henvende deg dersom du har behov for tolk? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=133).

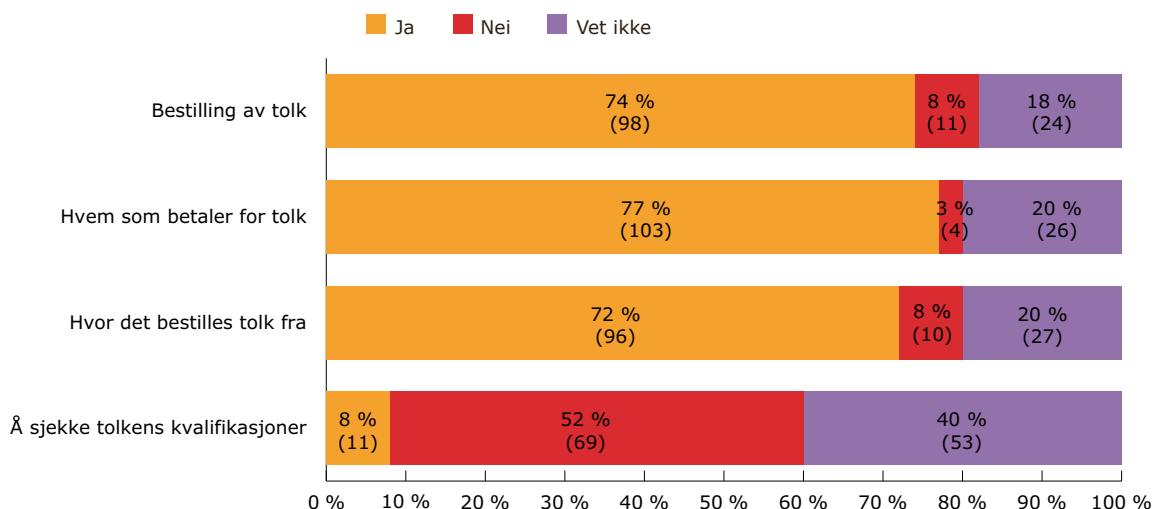

Vi stilte flere spørsmål for å kartlegge hva slags rutiner rundt bestilling av tolk som finnes i Oslo-skolen. Figur 5.5 viser besvarelsene.

Tre av fire respondenter (74 %) oppgir at det finnes faste rutiner for bestilling av tolk. Spørsmålet er da hva slags faste rutiner som finnes ved skolen. De fleste som svarer at det finnes faste rutiner for bestilling av tolk, svarer også at det finnes faste rutiner for hvor det bestilles tolk fra, og hvem som betaler for tolkingen. Totalt sett er det 77 prosent som oppgir at det finnes faste rutiner for hvem som betaler for tolk, og 72 prosent som svarer at det finnes faste rutiner for hvor det bestilles tolk fra. I fokusgruppene stilte vi oppfølgingsspørsmål om rutineene var skriftlig dokumentert. Ingen av deltakerne sa at det var tilfelle. Det kan tyde på at respondentene tolker «rutiner» stort sett som praksis, det vil si en vanlig måte å gjøre ting på.

Under ti prosent av respondentene oppgir at det ikke finnes faste rutiner for bestilling av tolk, for hvor det bestilles tolk fra, og for hvem som betaler for tolkingen. Deretter har om lag hver femte svart «vet ikke» når det gjelder rutiner for bestilling av tolk, betaling for tolk, og hvor det bestilles tolk fra. Om lag fire av fem av dem som svarer «vet

Figur 5.5. Er det på ditt arbeidssted faste rutiner for ...? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=133).

ikke», er kontaktlærere. De fleste av disse kontaktlærerne har liten, svært liten eller ingen erfaring med bruk av tolk.

Når det gjelder rutiner for å sjekke tolkenes kvalifikasjoner, er det kun åtte prosent (11 respondenter) som oppgir at de har det ved sin skole. Manglende rutiner for å sjekke tolkenes kvalifikasjoner er også gjennomgående i IMDIs tidligere undersøkelser.

Vi spurte også om det etterspørres tolker med dokumenterte kvalifikasjoner i tolking. Det er tolv prosent som oppgir at det gjøres. Det ser ut til at mange skoleansatte ikke finner det naturlig å sjekke tolkens kvalifikasjoner eller etterspørre tolker med bestemte kvalifikasjoner – de fleste stoler på leverandøren av tolketjenestene. I kommentarfeltet til spørsmålet skriver mange: «Vi bestiller alltid fra den kommunale tolketjenesten og har tenkt at de har ansvar for at tolkene er kvalifiserte.» At dette er en vanlig praksis, kom også til uttrykk i fokusgruppene:

«Jeg har da alltid tenkt at det må være tolketjenestens oppgave å ta imot og sjekke papirer. For det orker ikke jeg å bekymre meg for. Skal jeg ha tolk, så skal jeg ha tolk, og da er ikke det min oppgave. Man regner med at den tolken er sjekket opp i forkant.»

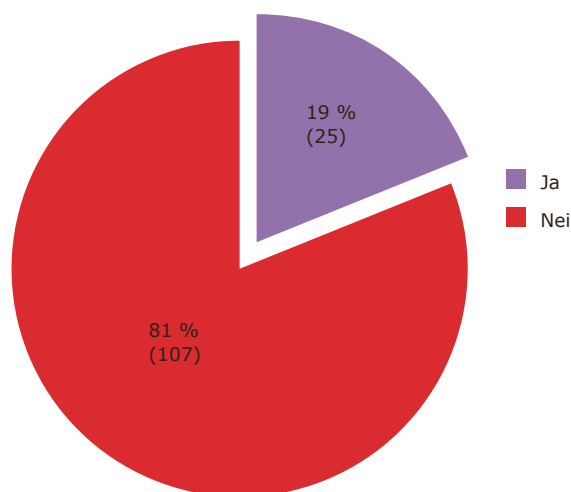
Generelt sett fremkom det i fokusgruppeintervjuene at mange skoleansatte er usikre på hvordan de kan sjekke tolkenes kvalifikasjoner:

«Vi har vel ikke noen bakgrunn for det. Når vi ringer den kommunale tolketjenesten, så er det tolker ansatt der, og jeg synes det ville være vanskelig å si at 'å nei, vi vil ikke ha den tolken'.»

Ikke uventet kjente de fleste fokusgruppedeltakerne heller ikke til forskjellen mellom ulike nivåer i tolkenes kvalifikasjoner og kunne for eksempel ikke definere hva en statsautorisert tolk er.

Få av respondentene kjenner til Nasjonalt tolkeregister. Som vi har sett innledningsvis, er Nasjonalt tolkeregister opprettet for å gi brukere av tolketjenester innsyn i tolkenes kvalifikasjoner. IMDi anbefaler samtlige offentlige tolkebrukere å benytte Nasjonalt tolkeregister for bedre å kvalitetssikre tolkingen.

Figur 5.6. På www.tolkeportalen.no finner du en oversikt over alle tolker som er registrert i Nasjonalt tolkeregister. Kjenner du til dette registeret? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=132).

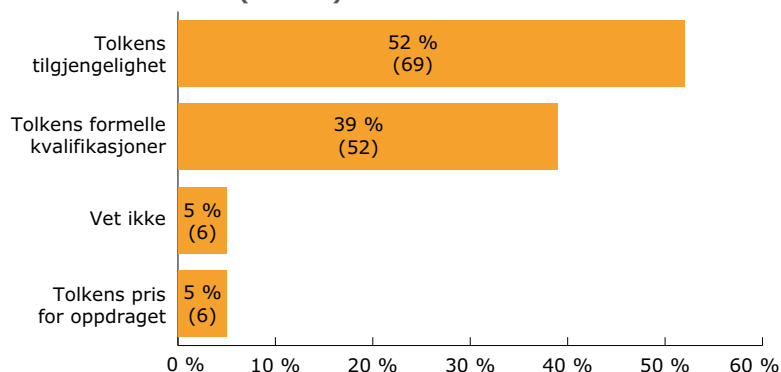

Figur 5.6. viser at bare 19 prosent oppgir at de kjenner til Nasjonalt tolkeregister. Av dem som har kjennskap til registeret, er de fleste skoleledere (12) og sosiallærere (7). 20 av 25 som kjenner til Nasjonalt tolkeregister, oppgir at de har noe, mye eller svært mye erfaring med bruk av tolk.

5.4 Hvilke vurderinger ligger til grunn ved bestilling av tolk?

«Hvis du skulle bestille tolk i morgen – hva ville du lagt mest vekt på?» Dette spørsmålet stilte vi for å finne ut hvilke faktorer (pris, tilgjengelighet eller kvalitet) som er avgjørende i valg av tolk. Svarfordelingen vises i figur 5.7.

Figur 5.7. Hvis du skulle bestille tolk i morgen – hva ville du lagt mest vekt på? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=133).

For de fleste (52 %) er det tolkens tilgjengelighet som er avgjørende. I kapittel 4 har vi sett at det kan være vanskelig å få tak i tolk i enkelte språk.

Til tross for at det er få skoler som har rutiner for å sjekke tolkens kvalifikasjoner, oppgir hver tredje respondent (39 %) at formelle kvalifikasjoner vil være det viktigste dersom de skulle bestille tolk i morgen.

Både dette spørsmålet og spørsmålet om årsaker til manglende bruk av tolk (figur 4.1) viser at få respondenter vurderer tolkens pris for oppdraget som avgjørende for bestilling/bruk av tolk. Som vi har sett i kapittel 4,

er det nok først og fremst ansatte ved småskoler med lite budsjett som føler at økonomien er avgjørende for hvorvidt det benyttes tolk eller ikke.

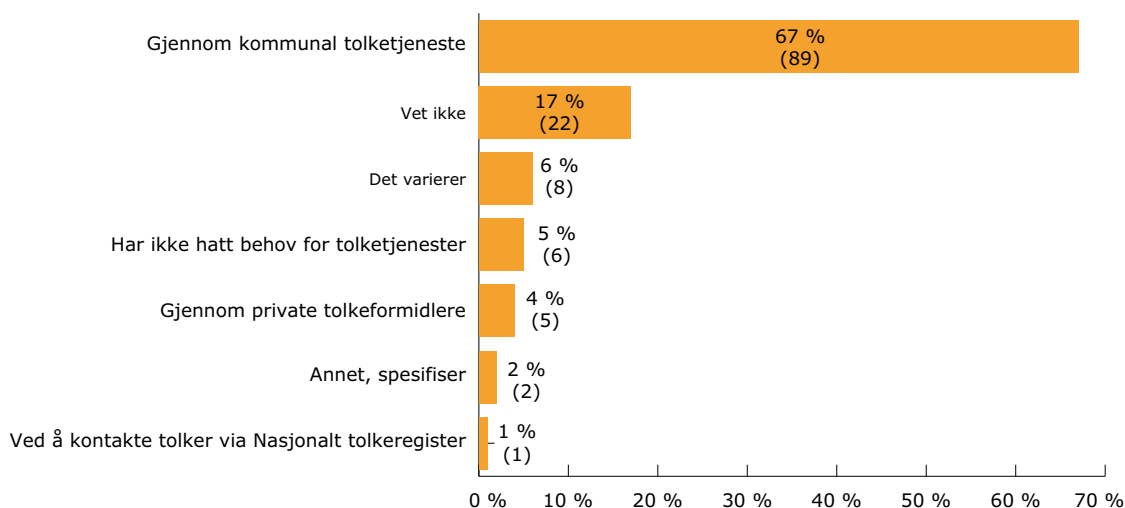
5.5 Hvor bestilles det tolk fra?

Som figur 5.5 viser, oppgir de fleste skoleansatte at det er faste rutiner for hvor det bestilles tolk fra. Vi ønsket også å kartlegge hvilke tolketjenester Oslo-skolen bruker. Derfor stilte vi spørsmålet: «Hvor bestiller du (ev. den som har ansvar for det) vanligvis tolketjenester ved behov?». Figur 5.8 oppsummerer besvarelsene.

De fleste respondenter (67 %) oppgir at de bestiller tolk gjennom den kommunale tolketjenesten. Kun et fåtall respondenter (4 %) oppgir at de vanligvis bestiller tolketjenester gjennom private formidlere. Deltakerne i fokusgruppene var også klare på at den kommunale tolketjenesten absolutt var førstevalget når det gjaldt bestilling av tolk:

«Vi bestiller alltid fra tolketjenesten, fra Oslo kommune. Jeg ringer et fast nummer og sier vårt brukernummer. Er det ikke det vi skal gjøre? Jeg har aldri fått høre om noen andre muligheter. Som skole tror jeg vi er nødt til

Figur 5.8. Hvor bestiller du (ev. den som har ansvar for det) vanligvis tolketjenester ved behov? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=133).

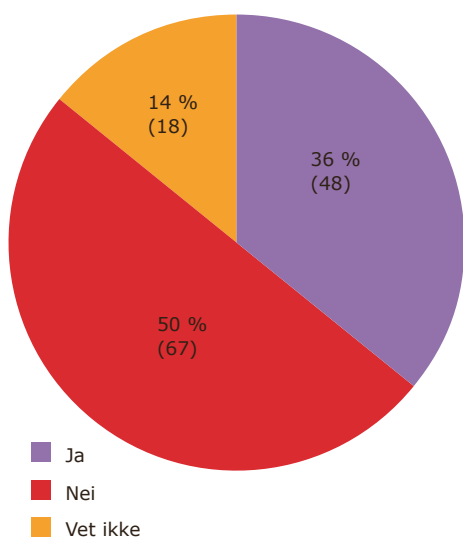
å bruke kommunale tjenester. Det er greiere å ha ett sted å forholde seg til når det gjelder betalingen.»

Noen respondenter (6 %) oppgir at det varierer hvor det bestilles tolk fra. I fokusgruppeintervjuene kom det fram at private tolkeformidlere kun ble kontaktet når den kommunale tolketjenesten ikke hadde tolk i det aktuelle språket, eller det ikke var tolk tilgjengelig på det aktuelle tidspunktet.

5.6 Er det behov for klarere rutiner?

Som nevnt tidligere oppgir de fleste respondentene (74 %) at det finnes faste rutiner for bestilling av tolk på deres arbeidssted. Vi stilte også spørsmål om respondentene ser behov for klarere rutiner for bestilling og bruk av tolk. Som figur 5.9 viser, mener hver tredje respondent (36 %) at det er behov for klarere rutiner, men de fleste respondentene (50 %) oppgir at det ikke er nødvendig.

Figur 5.9. Ser du behov for klarere rutiner knyttet til bestilling og bruk av tolk? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=133).

I fokusgruppesamtalene fremkom det at klare rutiner kan gjøre de ansatte tryggere på bestilling og bruk av tolk. En deltaker uttalte dette slik:

«Jeg tror det viktigste er å skape en trygghet: Å vite at skolen har penger til å bestille tolk, at telefonnummer til tolketjenesten som vi bruker, er sånn og slik. Når du er usikker på om du skal bestille tolk, så gjør det fordi du har behov for det. Det er viktig å skape trygghet rundt det.»

På den annen side var det flere i fokusgruppene som så behov for retningslinjer som de kan vise til og som de kan bruke veiledende. Det kan for eksempel være en situasjon hvor skoleansatte må begrunne hvorfor det er nødvendig å tilkalle tolk til en foreldresamtale:

«Det er ikke alltid alle vil ha tolk selv om vi synes de burde. Jeg tror vi må sette av tid til å planlegge. Ha fokus på det: når skal vi bruke tolk, og kanskje vi bør markere et eller annet sted at foresatte trenger tolk. [...] Og at vi kan argumentere med at det er vi som trenger tolk. Det synes jeg er en god politikk å ha, så slipper man å overlate valget til den andre parten særlig når vi mener å vite hva som er det rette svaret. Jeg tror vi må ha litt strammere regi fra skolens side, og ikke nødvendigvis overlate spørsmålet til lærerne alene.»

Deltakerne i fokusgruppene ga også tydelig uttrykk for at det er ledelsens ansvar å ta grep om utarbeidelse av rutiner:

«Mangel på rutiner, som jeg opplever at det er, er ledelsens ansvar. Og det gjør jo at jeg ikke vet noen ting om når ledelsen ønsker eller ikke ønsker at jeg skal bruke tolk. Og det har selvfølgelig en innvirkning. I dag er det enten en mangel på kommunikasjon eller på rutiner. Hvis det er en rutine der, så har den ikke blitt kommunisert.»

5.7 Oppsummering

I kapittel 5 har vi tatt for oss spørsmål om eksisterende rutiner for bestilling og bruk av tolk. Når det gjelder leders holdninger til bruk av tolk, svarer tre av fire respondenter at lederen ikke begrenser tolkebruken.

Flesteparten oppgir også at det stemmer helt eller delvis at leder oppfordrer til alltid å bruke tolk ved behov. Spørreundersøkelsen viser videre at ledere i de fleste tilfeller ikke oppfordrer sine skoleansatte til å bruke elever til å tolke.

Når det gjelder ansvarsfordeling for å skaffe tolk, er det også et klart funn at det blant respondentene som regel er opp til den enkelte å avgjøre om det skal benyttes tolk.

De fleste respondenter, fire av fem, oppgir at de vet hvor de skal henvende seg dersom de har behov for tolk. Om lag tre av fire skoleansatte oppgir at de har faste rutiner for bestilling av tolk, for hvem som betaler for tolk, og hvor det bestilles tolk fra. Men kun et fåtall respondenter oppgir at det

finnes rutiner for å sjekke tolkens kvalifikasjoner. Det er også ganske få som oppgir at de etterspør tolker med dokumenterte kvalifikasjoner. To av tre respondenter oppgir at de bestiller tolk gjennom den kommunale tolketjenesten, og i kommentarfeltet i spørreundersøkelsen har mange skoleansatte svart at de anser det som tolketjenestens oppgave å kvalitetssikre tolker.

Flesteparten av respondentene svarer at dersom de skulle bestilt tolk i morgen, ville de først og fremst vektlagt tolkens tilgjengelighet. Deretter ville de lagt vekt på tolkens formelle kvalifikasjoner.

På spørsmål om det er behov for klarere rutiner for bestilling og bruk av tolk, svarer hver tredje respondent bekreftende. I fokusgruppeintervjuene kom det fram at deltakerne gjerne vil ha utviklet retningslinjer som går på bestilling og bruk av tolk, og at de anser det som skoleledelsens ansvar å løfte denne problemstillingen opp.

Kapittel 6. Hvordan foregår kommunikasjonen gjennom tolk?

IMDis tidligere undersøkelser har vist at offentlige tolkebrukere ofte har ulike forventninger til hva som er tolkens ansvarsområde. I dette kapitlet vil vi se på ulike erfaringer de skoleansatte har med kommunikasjon via tolk, og hvordan de oppfatter tolkens ansvar i samtalen. Det innledende avsnittet 6.1 viser hvilke temaer vi har valgt å vektlegge.

6.1 Hva er tolkens rolle?

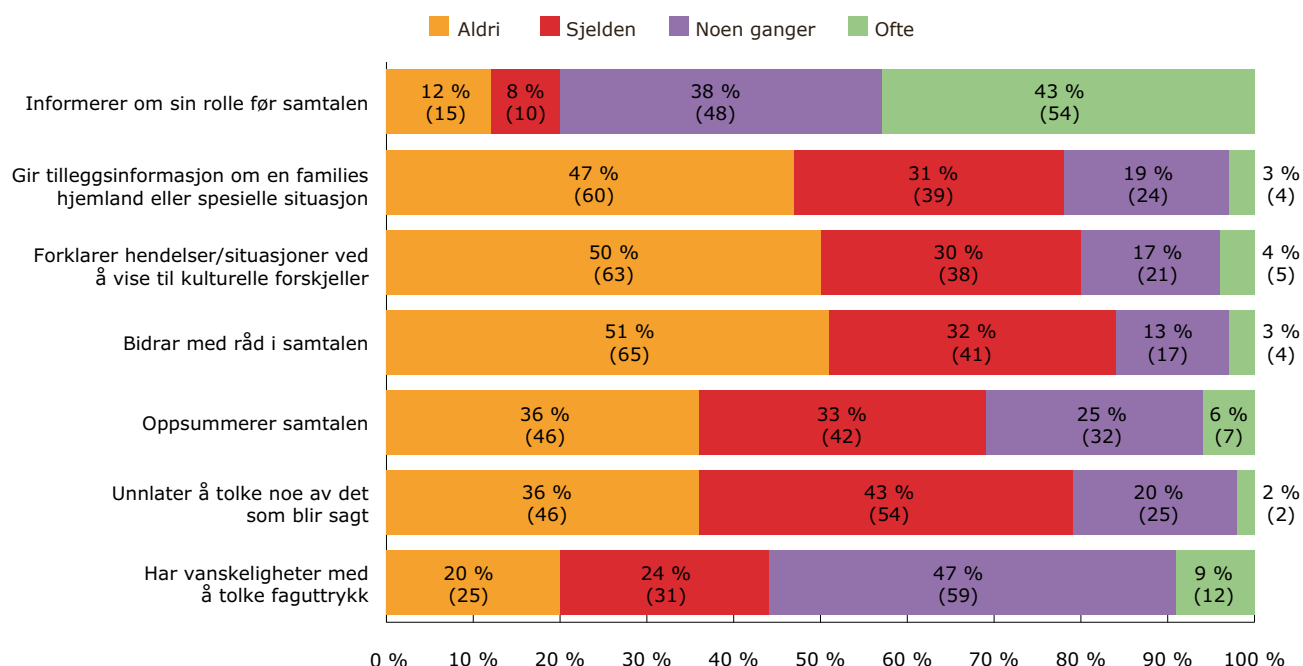
Hva er tolkens rolle? Som vi har sett i kapittel 1, er tolkens yrkesetiske regler nedfelt i *Retningslinjer for god tolkeskikk*. De bærende prinsipper i tolkens yrkesetikk er at tolken skal opptre nøytralt og tolke alt uten å trekke fra, legge til eller endre noe på innholdet i det som kommer til uttrykk. Retningslinjene understreker også hva tolken *ikke* skal gjøre; som at tolken ikke skal svare på spørsmål om noen av partenes forhold eller tale noen

parts sak, og at tolken ikke har noen funksjon som kulturinformant eller kulturformidler under tolkingen. På denne måten legger retningslinjene også føringer for hva som er tolkebrukernes eget ansvar i en tolket samtale.

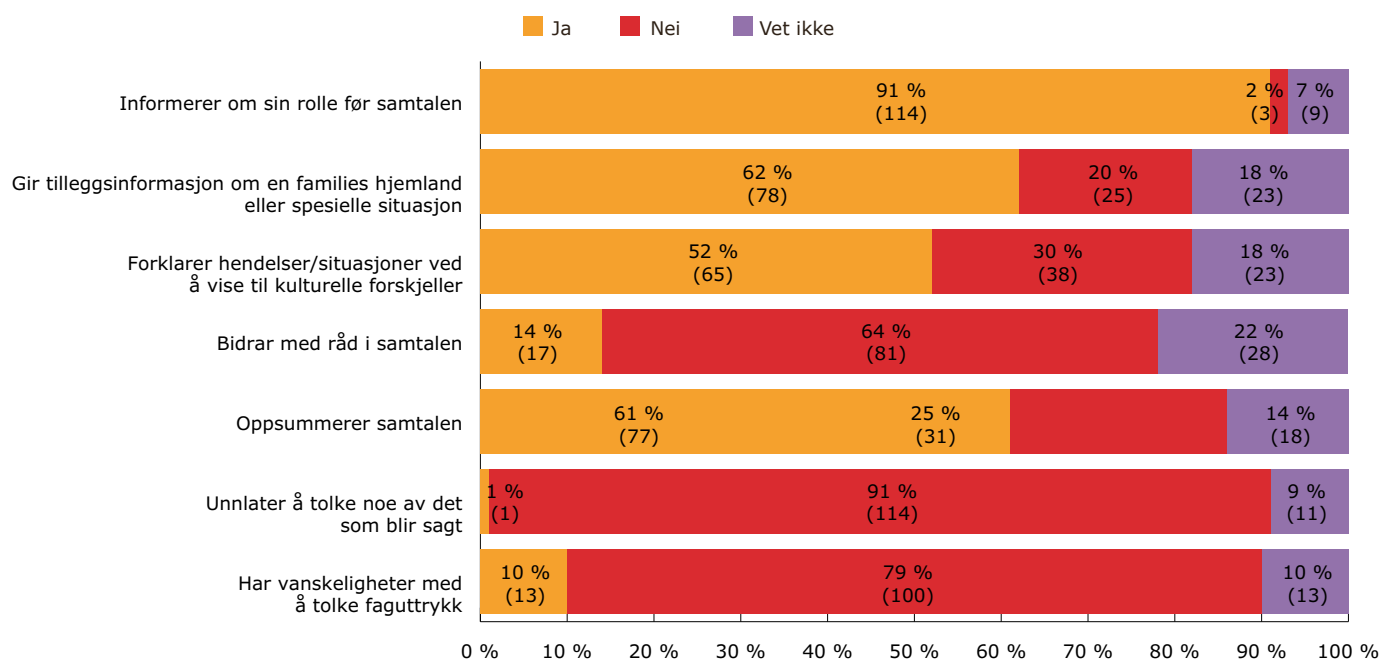
Hva gjør tolken, og hva ønsker de skoleansatte at tolken skal gjøre? I spørreundersøkelsen har vi bedt respondentene svare på følgende spørsmål: «Hvor ofte skjer det at tolken informerer om sin rolle før samtalen?». Vi har også spurt om det hender at tolken gjør mer enn å tolke. Spørsmål og svar er oppsummert i figur 6.1.

Videre spurte vi respondentene om vurderinger omkring de samme sidene ved tolkingen, for eksempel om de synes det var greit at tolken bidrar med råd i samtalen. Spørsmål og svar er oppsummert i figur 6.2.

Figur 6.1. Ut fra din erfaring med bruk av tolk, hvor ofte skjer det at tolken ...?
Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=127).

Figur 6.2. Synes du det er greit at tolken ...? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=126).

Hva de skoleansatte mener det er greit at tolken gjør, vil i mange tilfeller si mye om deres forståelse av tolkens rolle. Dette skal vi se videre i kapitlet.

6.2 Informerer tolken om sin rolle?

Figur 6.1. viser at fire av fem av respondentene opplever at tolken noen ganger (38 %) eller ofte (43 %) informerer om sin rolle før samtalen tar til.

Av figur 6.2. ser vi også at nesten alle respondentene (91 %) mener at det er greit at tolken informerer om sin rolle før samtalen. Mange av deltakerne i fokusgruppene har også betegnet det som tillitsvekkende at tolken informerer om sin rolle før samtalen tar til, og ser dette som et kvalitetstegn:

«En god tolk er en som er tydelig på hvilken rolle tolken har, og sier disse innledende tingene, at de er nøytrale, skal tolke alt og sitte på en spesiell måte. Selv om jeg ikke vet om de tolker det vi mener de skal tolke, føler jeg meg i alle fall litt tryggere når vi får en god innledning.»

Utdanning og opplæring av tolker legger vekt på at tolken skal informere om sin rolle før de to partene begynner sin samtale. Denne orienteringen er viktig for å skape tillit og unngå problemer som kan oppstå videre i samtalen med hensyn til tolkens funksjon. Ved at tolken er tydelig på hva som er tolkens oppgave, blir det også lettere for den offentlige tolkebrukeren å lede samtalen. Det kom til uttrykk i et fokusgruppeintervju:

«Det er noen tolker som er veldig tydelige på hvordan de vil ha det på møtet. De er flinke til å si når de skal oversette, og at de skal få med seg alt. Det gir en trygg ramme. Av og til hender det at noen foreldre sier: du behøver ikke tolke det eller det, og tolken sier, nå tolker jeg alt som blir sagt. De har en trygg ramme utad, da blir du trygg selv også i å lede møtet.»

Sammenligner vi figur 6.1. og 6.2., ser vi at det er flere som synes det er greit at tolken informerer om sin rolle, enn de som opplever at tolken gjør det i praksis. Likevel er det relativt mange som svarer at tolken noen ganger eller ofte informerer om sin rolle innledningsvis. Selv om vi ikke vet noe om

utdanningsbakgrunnen til tolkene som benyttes i grunnskolene i Oslo, kan det tyde på at mange av dem har en eller annen form for opplæring eller tolkeutdanning.

6.3 Gir tolken tilleggsinformasjon?

Ifølge tolkens yrkesetikk skal tolken ikke ta på seg andre oppgaver enn å tolke. Vi har bedt respondentene om å ta stilling til disse to spørsmålene: «Hvor ofte skjer det at tolken forklarer hendelser/situasjoner ved å vise til kulturelle forskjeller?» og «Hvor ofte skjer det at tolken gir tilleggsinformasjon om en families hjemland eller spesielle situasjon?».

Svarfordelingen på de to spørsmålene er ganske lik (figur 6.1). Flertallet av respondentene (om lag 80 %) oppgir at de aldri eller sjelden har opplevd at tolken kompletterer oversettelsen med tilleggsinformasjon om familiens hjemland, kulturelle forskjeller eller spesielle situasjoner. Kun én av fem oppgir at dette skjer noen ganger eller ofte. Uansett har halvparten av respondentene opplevd i større eller mindre grad at tolken gir tilleggsinformasjon. Dette kan tyde på at tolkene det gjelder, ikke følger de yrkesetiske retningslinjene.

Vi har også spurt respondentene hvorvidt de synes det er greit at tolken forklarer hendelser/situasjoner ved å vise til kulturelle forskjeller eller at tolken gir tilleggsinformasjon om familiens hjemland eller spesielle situasjon. Svarfordelingen vises i figur 6.2. Over halvparten av respondentene mener at det er greit at tolken forklarer hendelser ved å vise til kulturelle forskjeller (52 %), mens enda flere (62 %) mener det er greit at tolken informerer om familiens hjemland eller spesielle situasjoner.

Det er altså flere respondenter som synes det er greit at tolken gir tilleggsinformasjon, enn respondenter som oppgir at dette forekommer i praksis. At såpass mange synes det er greit at tolken gir tilleggsinformasjon, kan tyde på at respondentene har manglen-

de kjennskap til retningslinjer for hvordan tolkingen skal foregå.

Å forklare hvordan skolesystemet fungerer er også å gi tilleggsinformasjon. Flere i fokusgruppene hadde opplevd det. Noen oppfordret også tolken til å forklare:

«Hvis jeg får en tolk som kjenner godt til skoleverket, og kanskje ppt og sånn, og jeg har en forelder som også har et dårlig språk på morsmålet sitt, og som ikke kjenner til begreper på morsmålet, så har jeg spurt tolken om han kan forklare det på en sånn måte at vedkommende skjønner det. Det har funket veldig bra.»

Andre har opplevd at tolken selv har tatt initiativ til å forklare. I en fokusgruppe var det en deltaker som uttrykte det slik:

«En gang skulle jeg forklare forelderen hvordan det var å melde eleven opp til PP-tjenesten. Og da sa tolken: 'dette har jeg gjort så mange ganger. Dette kan jeg ta og forklare godt.' Så gjorde han det. Og da trengte ikke jeg gjøre det.»

En annen deltaker i den samme fokusgruppen var uenig:

«Det der hadde ikke jeg godtatt. Jeg ville sørget for å ha fullstendig kontroll over hva som ble sagt i samtalen. Dersom du har grep om disse tingene selv, så bruker du et godt språk. Det er vi som skal forklare, men det er viktig at tolken har kjennskap til skolesystemet, slik at han lett plukker opp ordene og skjønner hvor vi vil.»

At fagpersonen selv forklarer eller definerer begreper og så lar tolken oversette forklaringen, er i tråd med tolkens yrkesetikk. Samtalepartene er selv ansvarlige for innholdet i samtalen. Når fagpersonen gir tolken i oppgave å forklare hva PP-tjenesten betyr,

gir han samtidig fra seg et ansvar for innholdet i samtalen.

Mange respondenter (18 %) svarte «vet ikke» på spørsmål om det er greit at tolken forklarer hendelser/situasjoner ved å vise til kulturelle forskjeller eller gir tilleggsinformasjon om en families hjemland eller spesielle situasjon. Mange fokusgruppedeltakere var også usikre på hvorvidt det er riktig at tolken kommer med egne forklaringer:

«Jeg har opplevd at noen tolker prøver å forklare at i deres kultur så er det sånn og sånn, på en veldig nøytral og ordentlig måte. For eksempel: 'dette er vanskelig for dem fordi sånn og sånn.' Da har jeg bare tenkt at det er riktig, men jeg har ikke noe svar på det.»

Som vi skal se videre i kapitlet, har mange av de skoleansatte begrensede kunnskaper om hva som er tolkens rolle i samtalen. Det er interessant å merke seg at dette ser ut til å være uavhengig av hvor mye erfaring de ansatte har med bruk av tolk. De fleste av dem som svarte at det er greit at tolken gir tilleggsinformasjon om en families hjemland eller spesielle situasjon, oppgir også at de har mye eller noe erfaring med bruk av tolk. En del av dem som svarer dette, har også fått opplæring i bruk av tolk.

6.4 Bidrar tolken med råd?

Å bidra med råd i samtalen ligger også utenfor tolkens ansvarsområde. Litt under halvparten av respondentene oppgir at det hender at tolken bidrar med råd i samtalen. Bare tre prosent svarer imidlertid at dette forekommer ofte, 13 prosent oppgir at det skjer noen ganger, mens 32 prosent oppgir at det skjer, men sjelden (figur 6.1).

Det kan se ut til at flere opplever det å gi råd som en større inngripen i samtalen enn å forklare hendelser. Vi ser at toleransen for dette er lavere enn for å gi tilleggsinformasjon om familien eller vise til kulturelle forskjeller. Spørreundersøkelsen viser at

nærmere to av tre skoleansatte (64 %) ikke synes dette er greit (figur 6.2).

Likevel kan man merke seg at hver femte respondent (22 %) ikke vet om det er greit eller ikke at tolken bidrar med råd. Én av syv (14 %) mener også at det er greit. Av dem som svarer dette, har de fleste opparbeidet en del erfaring med bruk av tolk; noen har også opplæring i tolkebruk.

6.5 Oppsummerer tolken samtalen?

Å oppsummere samtalen faller heller ikke inn under tolkens ansvarsområde. Om lag hver tredje respondent oppgir at det skjer noen ganger (25 %) eller ofte (6 %). Kun én av tre (36 %) har aldri erfart at tolken oppsummerer samtalen (figur 6.1).

Flertallet (61 %) i spørreundersøkelsen mener imidlertid at det er greit at tolken oppsummerer samtalen (figur 6.2). De fleste som svarer dette, har noe, mye eller svært mye erfaring med bruk av tolk; noen har også opplæring i tolkebruk. Hver syvende skoleansatte (14 %) som har deltatt i spørreundersøkelsen, oppgir at de ikke vet om det er riktig at tolken oppsummerer samtalen.

I fokusgruppene var det enighet om at det er den skoleansatte sitt ansvar å oppsummere samtalen:

«Jeg synes ikke det hører til tolken. Det bør være den som innkaller til møtet. Jeg skriver selv gjerne referat og da tar jeg en kort oppsummering til slutt!»

6.6 Oversetter tolken alt som sies?

Kjernen i tolkens yrkesetikk er at tolken skal tolke alt uten å trekke fra, legge til eller endre noe på innholdet i det som kommer til uttrykk. Vi spurte respondentene om de hadde opplevd at tolken unnlater å tolke noe av det som blir sagt. Én av fem respondenter (22 %) svarer at de har opplevd at tolken unnlater å tolke deler av samtalen (figur 6.1)

noen ganger eller ofte. 43 prosent oppgir at det skjer, men sjelden. Våre fokusgruppedeltakere mente også at dette sjelden forekom, men noen hadde selv erfaring med at deler av samtalen ikke ble oversatt:

«En gang var det en tolk som hadde en egen dialog med foreldrene. Jeg fikk inntrykk av at de diskuterte, og jeg måtte bare be om at det de sa, skulle oversettes. Det var jo jeg og foreldrene som skulle ha en dialog, og ikke de to. Det var mulig det kun var en enkel avklaring, men jeg kunne jo ikke vite det. I og med at alt ikke ble oversatt, så virket det mer som en diskusjon. Etterpå ga vi tilbakemelding om at han [tolken] ønsket vi ikke å bruke mer.»

Ikke uventet mener et stort flertall (91 %) at det ikke er greit at tolken unnlater å tolke noe av det som blir sagt (figur 6.2). Flere fokusgruppedeltakere mente at man lett mister kontroll over samtalen når tolken går i dialog med foreldrene uten å oversette det som blir sagt. En fokusgruppedeltaker påpekte at dersom foreldrene har mye på hjertet, er det viktig at tolken bryter inn for å oversette til læreren det som blir sagt.

Vi spurte også om respondentene hadde opplevd at tolken hadde vanskeligheter med å tolke faguttrykk. Over halvparten av respondentene oppgir at de har opplevd dette noen ganger (47 %) eller ofte (9 %) (figur 6.1). De færreste respondenter (10 %) synes at det er greit.

Tolking av faguttrykk var også tema i fokusgruppene. Selv om de fleste mente det var viktig at tolken hadde kjennskap til skolesystemet og kunne oversette de riktige termene, mente også noen at «stammespråk» ofte kunne gjøre det unødvendig vanskelig for tolken. I en fokusgruppe kom deltakerne fram til at det også var viktig at den skoleansatte forklarte hva de enkelte faguttrykkene betød og ikke tok det for gitt at alle hadde samme forståelse av begrepet. Ved

å forklare ord og begreper og bruke eksempler vil man også få til en bedre kommunikasjon, også i énspråklige samtaler.

Noen fokusgruppedeltakere hadde også lagt merke til at tolkene i mange tilfeller ikke oversatte det norske begrepet til tolkespråket, men lånte det norske begrepet direkte:

«Det jeg har lurt på noen ganger, er at det er enkelte ord og uttrykk som man bruker på norsk. For eksempel, så snakker vi ofte om PP-tjenesten. Og tolkene, enten det er på urdu eller tyrkisk, bruker ordet «PP-tjenesten» på norsk. Er det fordi de ikke har det begrepet på sitt språk?»

Her ble det også en diskusjon om hvem som gir begrepene innhold. I denne fokusgruppen kom deltakerne fram til at det ikke var så farlig om tolken brukte ordet «PP-tjenesten» på norsk, så lenge den skoleansatte forklarer hva PP-tjenesten betyr.

6.7 Oppsummering

Tolkens yrkesetiske retningslinjer definerer hva som er tolkens oppgave i samtalen. Essensen i yrkesetikken er at tolken skal oversette alt og opptre nøytralt.

De fleste respondentene har stort sett positive erfaringer med kommunikasjon gjennom tolk. I spørreundersøkelsen svarer fire av fem at tolken innleder om sin rolle i samtalen ofte eller noen ganger. Nesten alle respondentene mener at det er greit at tolken informerer om sin rolle før samtalen, og mange av deltakerne i fokusgruppene ser dette som et kvalitetstegn.

Om lag halvparten av respondentene oppgir at tolken noen ganger eller sjelden gir tilleggsinformasjon om en families hjemland eller spesielle situasjon eller forklarer hendelser ved å vise til kulturelle forskjeller. Men mange av de skoleansatte har også selv forventninger til at tolken skal bidra med mer enn å tolke. Over halvparten av

respondentene i spørreundersøkelsen mener at det er greit at tolken forklarer hendelser ved å vise til kulturelle forskjeller eller informerer om familienes hjemland eller spesielle situasjon. Det er imidlertid mindre toleranse blant respondentene for at tolken bidrar med råd i samtalen. Likevel synes én av syv at dette er greit, mens én av fem svarer at de ikke vet om det er greit at tolken bidrar med råd i samtalen. Flertallet mener det er greit at tolken oppsummerer samtalen til slutt. Svarene kan tyde på at flere av de skoleansatte har manglende kjennskap til retningslinjer for kommunikasjon via tolk, og at de dermed ikke kjenner til hva som er deres eget ansvar i en tolket samtale.

Én av fem respondenter svarer at de noen ganger eller ofte har opplevd at tolken unnlater å tolke deler av samtalen. Så å si ingen synes det er greit. Over halvparten av respondentene oppgir at de noen ganger eller ofte har erfart at tolken har vanskeligheter med å tolke faguttrykk, noe de færreste synes er greit. Deltakerne i en av fokusgruppene var likevel tydelige på at skoleansatte selv bør ta et ansvar for å definere de faguttrykkene man bruker, og ikke ta det for gitt at alle har samme forståelse av begrepet.

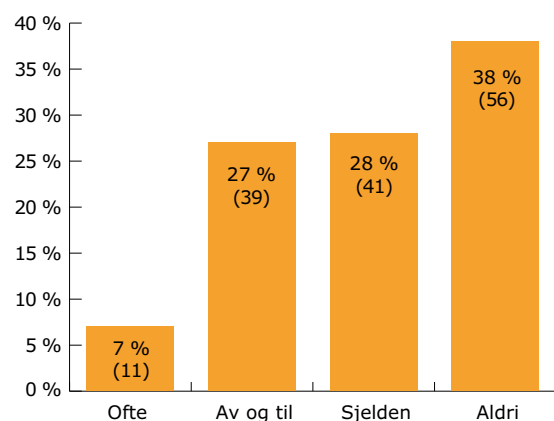
Kapittel 7. Hva er spesielt med tolkebruk i skolen?

I kapittel 7 ser vi på det som er spesielt med bruk av tolk i skolen. Vi har skilt ut fire temaer som kan være særlig utfordrende. For det første går vi inn på bruk av elever som tolk. For det andre ser vi på bruk av tolk på allmøte når flere foreldre med mangelfulle norskkunnskaper og ulike morsmål er til stede. Deretter går vi inn på hvordan respondentene ser på konsekvensene av manglende tolkebruk i skolen. Til slutt ser vi på hva som kunne gjort det lettere å bruke tolk for ansatte i skolen.

7.1 Elever tolker for foreldre

Som vi har sett i kapittel 4, forekommer det at elever brukes som tolk i grunnskolen i Oslo. Vi har bedt våre respondenter om å vurdere hvor ofte det hender at eleven tolker for foreldre. I spørreundersøkelsen ble det presisert at det her dreier seg om situasjoner hvor skolen har en formell samtale (utviklingssamtale, konferansetime eller lignende) med den enkelte elevs foreldre eller foresatte. Figur 7.1 viser besvarelsene.

Figur 7.1. I samtaler der foreldre snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, hvor ofte hender det at ... eleven tolker for foreldre/foresatte? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=147).

Ingen av respondentene oppgir at eleven tolker i hver samtale skoleansatte har med foreldre som snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. Det er også en stor andel respondenter (38 %) som har svart at elever aldri tolker for foreldrene. Mange fokusgruppeinformanter mente også at bruk av barn som tolk er uakseptabelt:

«Det synes jeg er etisk ubrukelig. Så mange elementer kommer inn. Hva vet du om at ungen oversetter riktig det som blir fortalt. Tenk den belastning det er på den ungen som skal sitte der og være tolk.»

På flere skoler er det en uskreven regel at eleven ikke skal brukes som tolk:

«Det er far og mor som er myndighetspersoner. Det er vi klare på. Vi skal ha foreldre, og er det behov for tolk, så er det det vi bruker.»

«Vi har også hatt foreldre som vil ha med barna sine som tolker, og det har vi sagt nei til. Da kan vi heller skaffe en tolk. Ellers så får de voksenoppfølger synes vi.»

Flere i fokusgruppene ønsket at skolen skulle innta en prinsipiell holdning mot bruk av elever som tolk, og nedfelle dette i skolens retningslinjer:

«Det handler om moral. Jeg synes at vi burde reise debatt på skolen, sånn at vi har en policy på skolen i forhold til det.»

Likevel svarer én av tre skoleansatte i vår spørreundersøkelse at elever tolker for foreldrene av og til (27 %) eller ofte (8 %). Hver fjerde (28 %) krysser av for sjelden.

Hvorfor brukes eleven som tolk? Er det greit at barn fungerer som tolk i noen situasjoner? Dette har vært et tema for diskusjon i fokusgruppene.

«Elev er barn og voksen er voksen. Det blir feil. Det blir også noe med rollefordelingen – da får ungen plutselig autoritet.»

(en lærer i mottaksklasse fra skole med ca. 50 prosent språklige minoriteter)

Mange av fokusgruppedeltakerne bruker eleven som tolk i dagligdags beskjedgivning:

«Vi bruker eleven i enkle situasjoner, som for å ringe hjem, gi raske meldinger, men ikke til innkalte møter, da vil lærerne ha tolk.»

«Det kommer litt an på situasjonen også. Hvis ungen kommer på skolen for å hjelpe mor med å hente skjema og hjelper til å kommunisere, er det noe helt annet. Det kan ikke sammenlignes med om eleven tolker i en konferansetime.»

Dagligdags beskjedgivning var imidlertid ikke tema for kartleggingen. I spørreundersøkelsen var situasjonen avgrenset til formelle samtaler som utviklingssamtale, konferansetime eller lignende. Ifølge deltakere i fokusgruppene er det her ofte tilfeldigheter som gjør at eleven benyttes som tolk. Spesielt skjer dette når behovet for tolk ikke har vært kartlagt på forhånd:

«Det har nok skjedd at vi har brukt eleven selv, der det av en eller annen grunn ikke har vært bestilt tolk, og det er behov for det. Men det er ikke noe som er planlagt, heller ikke når vi bruker eldre søsken.»

«Hvis vi opplever underveis at de ikke behersker språket, synes jeg det er vanskelig å sende dem hjem og bestille ny time.»

Noen skoleansatte mener også at det er greit å bruke elever som tolk på foreldremøter når sensitive saker ikke tas opp:

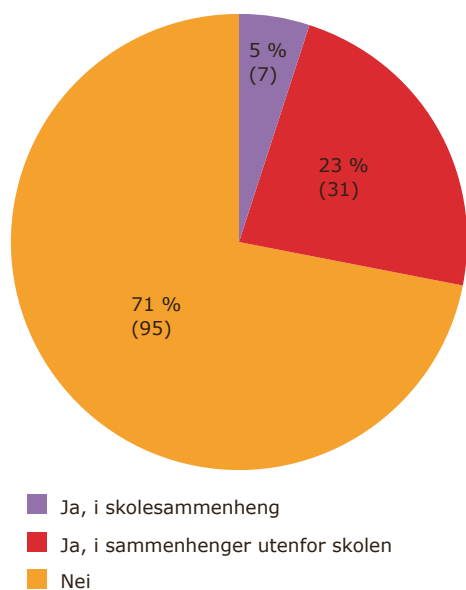
«Det kommer an på hva som skal oversettes. Det kan jo være en nøytral grei ting. Men i et møte hvor det handler om eleven selv, da går det ikke. Da sier jeg konsekvent nei.»

Andre igjen benytter også eleven som tolk i utviklingssamtaler:

«I utviklingssamtaler er jo elevene innkalt sammen med foresatte likevel, og da går det kanskje på litt dårlig engelsk eller at barna oversetter litt.»

Vi ønsket også å kartlegge om skoleansatte kjente til om elevene var borte fra undervisningen for å tolke for foreldre, enten for skolen eller i sammenhenger utenfor skolen. Tidligere undersøkelser har vist at det forekommer at barn tolker for foreldrene blant annet hos legen, og hos politiet ved anmeldelser. I spørreundersøkelsen spurte vi derfor: «Kjenner du til at eleven har vært borte fra undervisningen for å tolke for foreldre?». Til dem som svarte ja på dette spørsmålet, spurte vi også: «Hvor ofte hender det?» Ved bruk av ulike svaralternativer har vi også kartlagt om det skjer i skolesammenheng eller i sammenhenger utenfor skolen. Figur 7.2 viser besvarelsene på det første spørsmålet.

Figur 7.2. Kjenner du til at elevene har vært borte fra undervisningen for å tolke for foreldrene? Tall i prosent, absolutte tall i parentes (N=133).

De fleste respondentene (71 %) oppgir at de ikke kjenner til at elevene har vært borte fra undervisningen for å tolke for foreldre. Det ble presisert i fokusgruppene at lærerne, og spesielt skolelederne, ikke alltid har oversikt over årsaken til at eleven er borte fra undervisningen. En rektor i en fokusgruppe understreket at de ved hans skole ikke gir fri fra undervisningen for at elever skal tolke for foreldrene. Men så lenge de ikke kjenner til årsaken til fraværet, er det vanskelig for skolen å vite om dette forekommer.

«Du ser helt tydelig at da blir foreldre og barn på samme nivå. Det blir ikke noe myndighetsforskjell, så det er vi veldig bevisst på at det er uheldig.»

(en sosiallærer fra skole med ca. 45 prosent språklige minoriteter)

28 prosent av respondentene kjenner til at elever har vært borte fra undervisningen for å tolke. Som oftest er det i sammenhenger utenfor skolen – om lag en fjerdedel av respondentene oppgir dette svaralternativet. Av dem som kjenner til at elevene har vært borte fra undervisningen for å tolke for for-

eldrene, oppgir imidlertid de fleste at dette er noe som sjelden forekommer. Ingen av respondentene oppgir at dette hender ofte.

Fokusgruppedeltakerne ga flere eksempler på at barn var borte fra undervisningen for å tolke for foreldrene:

«Ja, det kjenner jeg til. Barn har blitt med foreldre for å tolke på offentlige kontorer. Det eneste jeg tenkte da, var at den ungen var ekstremt dårlig i norsk, så hvordan blir det med den tolkingen? Men at det skjer, har jeg forståelse for.»

«Det husker jeg godt med en elev. Han kom på skolen en dag og sa at 'jeg kunne ikke komme på skolen i dag fordi jeg ble med mamma på trygdekontoret, pappa var bortreist'. Jeg synes det var helt greit. En viss forståelse for den verden de lever i, må man ha. Hadde det skjedd annenhver dag, så hadde vi måttet gjøre noe med det, men det forekommer ikke ofte.»

Som vi har sett i kapittel 1, er Barneombudet bekymret over at barn brukes som tolk. Flere av deltakerne i fokusgruppene var tydelige på at det er en uheldig situasjon når barn tolker for foreldrene. For det første blir maktbalansen mellom barn og foreldre forskjøvet:

«Det blir også noe med rollefordelingen: Da får ungen plutselig autoritet.»

«Jeg ser jo det at barn i en tolkerolle får en slags maktposisjon eller kontrollposisjon.»

For det andre er de skoleansatte bekymret over at barna får flere voksenoppgaver:

«Samtidig så synes jeg det er viktig at barn med andre språk og annen bakgrunn ikke skal få flere voksenoppgaver enn etnisk norske barn får. I utgangspunktet så synes jeg ikke det, men jeg skjønner at de hjelper til og bidrar i familien.»

Noen av fokusgruppedeltakerne mener også at det er viktig at skolen bidrar til å styrke mors forelderrolle:

«Det er litt viktig å styrke henne, slik at hun tør å si ifra om lekser, hva barna skal gjøre, når de skal komme inn om kvelden og at de må følge reglene. Mange ganger blir det slik at hun blir en «ikke-person» i heimen fordi hun ikke kan norsk. Det er viktig at vi får henne inn på banen og til å delta i skolesammenheng.»

Et spørsmål er «hvordan». Dette vil vi komme litt inn på i neste delkapittel.

7.2 Bruk av tolk på foreldremøter

Foreldremøter er allmøter hvor alle foreldrene, for eksempel til en klasse, blir innkalt. Bruk av tolk på slike møter oppleves som spesielt utfordrende for skoleansatte. Deltakerne i fokusgruppene mente at det var svært problematisk å bruke tolk på foreldremøte når det er behov for tolk i flere språk. Vi skal her se på de vanligste måtene å avholde foreldremøte på når noen av foreldrene ikke snakker norsk, basert på fun-

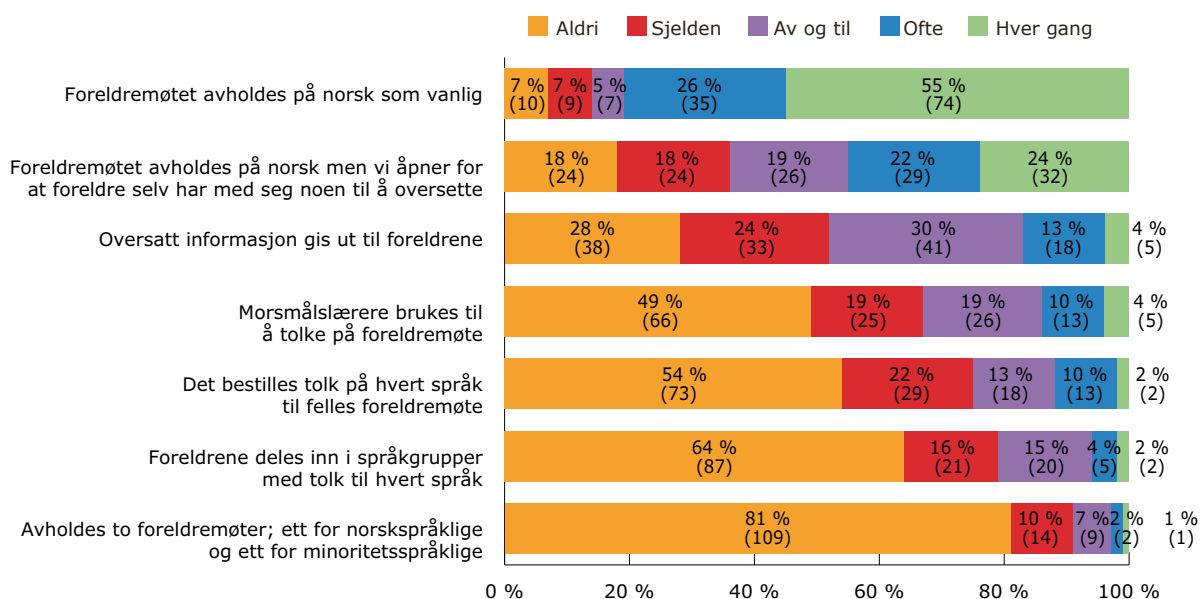
nene fra spørreundersøkelsen. Gjennom fokusgruppeintervjuene har vi også fått ulike eksempler på hvordan foreldremøtene kan tilrettelegges dersom foreldrene ikke snakker norsk. Det skal vi se nærmere på til slutt.

Vi har bedt respondentene om å ta stilling til en matrise av spørsmål med følgende hovedspørsmål: «På foreldremøter hvor foreldre/foresatte snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, hvor ofte hender det at ...?». Figur 7.3 oppsummerer både svaralternativene og besvarelsene.

Av figur 7.3 fremkommer det at det vanligste er at skolen avholder foreldremøter for foreldre på norsk, selv om noen av foreldrene snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå eller å gjøre seg forstått. 81 prosent av respondentene oppgir at foreldremøtene hver gang eller ofte avholdes på norsk som vanlig.

14 prosent av respondentene har krysset av at det aldri eller sjelden avholdes foreldremøter på norsk dersom noen av foreldrene ikke snakker norsk. De fleste av dem som krysset av «aldri», har imidlertid oppgitt

Figur 7.3. På foreldremøter hvor foreldre/foresatte snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått, hvor ofte hender det at ...? Absolutte tall (N=135).

dette svaret på alle svaralternativer. Trolig er dette fordi de har manglet mulighet til å svare «vet ikke».

De som oppgir at foreldremøter sjelden avholdes på norsk, svarer at det hver gang, ofte eller av og til tilrettelegges for foreldre som ikke snakker norsk, ved at det bestilles tolk på hvert språk til felles foreldremøte.

Den nest vanlige løsningen er å avholde møte på norsk, men åpne for at foreldre selv har med seg noen til å oversette. Om lag halvparten (46 %) oppgir at det hender hver gang eller ofte. I et åpent felt har en respondent kommentert det slik:

«Vi har svært få minoritetsspråklige elever. Dette er derfor sjelden noe problem. Det har hendt at eleven tolker for foresatte.»

Den tredje vanligste løsningen er at oversatt informasjon gis ut til foreldrene. 17 prosent oppgir at dette skjer hver gang eller ofte. Hver tredje respondent (30 %) sier også at det skjer av og til. Noen av fokusgruppedeltakerne nevnte også at oversatt materiell brukes. Da er det gjerne informasjonshefter fra utdanningsetatens nettsider. Innholdet i denne informasjonen er ikke generell informasjon til foreldregruppen, men tema spesielt rettet mot minoritetsspråklige:

«Vi bruker oversatt materiale i forbindelse med 'tilbud om særskilt norsk', 'forsterket norsk' og 'morsmålsundervisning' og alt dette her. Det ligger på utdanningsetatens hjemmesider, oversettelse av informasjon, og det bruker vi jo.»

Én av fire respondenter oppgir at det hver gang, ofte eller av og til bestilles tolk på hvert språk til felles foreldremøte. Oppunder tre av fire oppgir at det aldri bestilles tolk på hvert språk til felles foreldremøte. Årsaker til at tolk ikke benyttes på foreldremøter, ble diskutert i fokusgruppene. Mange mener at det er utfordrende med tolk på foreldremøter:

«Det er helt greit å bruke tolk i en-til-en-samtaler hvor jeg kan ta pauser, og tolken oversetter. Men på foreldremøter så er det mer forstyrrende enn det hjelper, fordi da blir tolken sittende å snakke samtidig med meg. Det blir vanskelig å ta pause, og kanskje er det flere tolker som tolker samtidig.»

«Vi er jo helt avhengig av å ha en dialog med foreldrene ... og denne informasjonen må jo forstås av begge parter. Hvis kommunikasjonen foregår på et språk som den ene part ikke forstår, da er vi like langt. Så vi må sørge for at vi når fram til barnets beste.»

(en rektor fra skole med ca. 50 prosent minoritetsspråklige elever)

Noen skoler har gått helt bort fra å bruke tolk på foreldremøter:

«Vi har diskutert det hos oss, men ikke fått gjennomslag for det. Det blir for mye jobb.»

«De tre siste årene har jeg spurt om vi ikke kunne ha tolk på allmøter, men det har ikke blitt noe av. Foreldrene er åpne for det, men skolen mener det blir for mye jobb.»

Noen har også dårlige erfaringer med at foreldrene ikke kommer på foreldremøter, selv om det er blitt bestilt tolk:

«Kanskje du har bestilt tolk, og så dukker ikke foreldrene opp. Så får vi kjeft for at vi kaster tolkepenger ut av vinduet. ... En utviklingssamtale er et mer forpliktende møte, da er det garantert at foreldrene kommer.»

Mange ser det som en utfordring å legge til rette for at alle foreldre, uansett bakgrunn og norskkunnskaper, får tilgang til informasjon fra skolen. En av fokusgruppedeltakerne uttalte det slik:

«Vi ser jo, dessverre, at det er langt flere av foreldre med utenlandsk bakgrunn som ikke møter. Vi må spørre oss selv hva gjør vi feil siden de ikke kommer. Er det fordi de sitter der og ikke forstår, så må vi gjøre noe med det, og bruke tolk. Vi har som sagt prøvd det, men vi burde kanskje prøve det igjen.»

Mange opplever det som enklere med tolk på allmøte når det kun er én språkgruppe som trenger tolk. Som en av respondentene har skrevet i et åpent felt: «Vi har 43 språk på skolen.» Selv om det er lite sannsynlig at alle 43 språkene vil være representert i én klasse, eller at alle språkgruppene vil ha behov for tolk, er det åpenbart at antall språk det er behov for tolk i, vil være avgjørende for hvor realistisk det er å arrangere allmøte med tolk til hver språkgruppe.

En annen måte å avholde allmøte på er å arrangere et eget møte for minoritetsspråklige foreldre i samme språkgruppe og innkalle tolk til det. Flere deltakere i fokusgruppene hadde erfaring med dette:

«Vi har faktisk hatt bedre erfaring med egne møter for språklige minoritetsforeldre. Og vi har med ujevne mellomrom «rabaldermøter» med noen som skal fritas fra religionsundervisningen. Det er mindre nå, men det kommer av og til. Da har vi alltid særmøter med tolk.»

Noen hadde også blandet erfaring med egne språkgrupper:

«Vi har også hatt foreldremøter hvor vi har invitert foreldre med en spesiell språklig bakgrunn, gjerne i forbindelse med et spesielt tema. Det fungerte bra for dem som kom, men det kom ikke veldig mange. Vi har gjort mindre av det de siste årene, fordi vi hadde litt dårlig erfaring med det – ikke med tolken, men målgruppen kom ikke, for å si det sånn. Jeg vet ikke helt hvorfor.»

Hvordan skal skolen formidle informasjon til alle foreldre? Hvordan motivere foreldre til å komme til skolen og delta på foreldremøter? En rektor i en av fokusgruppene poengterte at man her ikke bare bør fokusere på språkbarrierer, men også på innholdet i foreldremøtene:

«Vi vet jo selv at vi har vært på fryktelig mange kjedelige foreldremøter, men vi går der, fordi det er noe man bare gjør. Men sånn er det ikke alle som har det. Du skal være veldig flink til å holde møte slik at foreldrene får en følelse av at dette var nyttig. Hvis ikke det er noe å hente, ja så går de bare hjem igjen. Og da har vi på en måte mistet dem.»

Fokusgruppedeltakerne kom med flere forslag til hvordan skolen kan tilrettelegge foreldremøtene for foreldre som snakker så lite norsk at de har vanskelig for å forstå og gjøre seg forstått. I noen skoler benyttes voksenopplæring som virkemiddel for å få flere foreldre med minoritetsbakgrunn på skolen:

«Vi må ta en del ansvar selv for hvordan vi legger opp foreldremøtet. Vi har startet med matematikkopplæring for barn og vokse, da kommer alle sammen. Nesten 100 prosent oppmøte. Ofte er det ungene som mobiliserer.»

«Det vi gjorde på skolen hos oss, var å søke ekstra midler gjennom bydelen for å samle de som aldri kom på foreldremøter. Det var bare mammaer. Og da spurte vi hva de hadde lyst til å lære mer om. Vi satte opp temaer, og hadde seks kvelder for hver gruppe, som bestod av ti personer. Da fikk vi med dem som ellers ikke møtte opp.»

Noen foreslo også at man kunne slå sammen flere trinn hvis man ville formidle informasjon til foreldre i større språkgrupper og ha tolk til stede. Et annet forslag gikk ut på å ha en fellesdel først og så dele foreldre-

gruppen inn i språkgrupper. Andre mente at en slik oppdeling kunne føre til at noen foreldre som tilhører små språkgrupper, ble ekskludert fra foreldregruppen og at det derfor var bedre å gjenta relevant informasjon fra foreldremøtene i én-til-én-samtaler med tolk senere. «Jeg tror det finnes mange spennende måter å organisere foreldremøter på hvis man vil,» var konklusjonene i en av fokusgruppene.

7.3 Konsekvenser ved manglende bruk av tolk

Som vi har sett i kapittel 3, oppgir omtrent hver tredje respondent, 38 prosent, at tolk brukes for sjelden ved deres skole. Hva mener de skoleansatte selv er konsekvenser av manglende tolkebruk? Spørsmålet ble kun stilt til respondentene som svarte at tolk brukes for sjelden. Figur 7.4 oppsummerer besvarelsene.

41 av 48 mener at manglende bruk av tolk fører til at foreldre/foresatte ikke får tilstrekkelig informasjon. Som det ble utdypet i fokusgruppene, kan dette få konsekvenser for elevens læringssituasjon:

«Hva er skolen? Vi er der for den vanlige eleven først og fremst, og skal tilrettelegge for en god læringssituasjon»

sjon og en god sosial situasjon for den vanlige eleven. Da er det viktig å bruke tolk for å sikre god kommunikasjon med foreldrene. Hvis jeg har tolk, så kan jeg hele tiden sjekke at de har fått det som jeg vil gi dem – og sjekke at jeg har fått det de vil gi meg.»

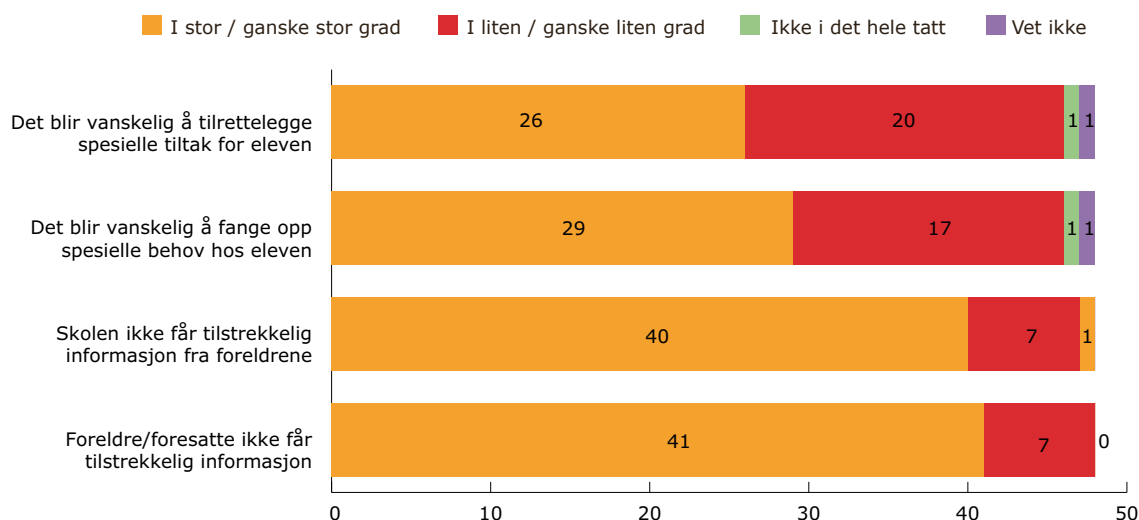
Flere fokusgruppedeltakere mente også at man uten tolk kan gå glipp av detaljer som kan være viktige for å følge opp den enkelte elev:

«Man godkjenner en slags overflatekommunikasjon når man ikke bruker tolk. Lar man være å bruke tolk, så er det fordi man ikke er på jakt etter informasjon for å hjelpe den ungen, så ungen skal få best mulig utviklingsmuligheter.»

«Du rekker å ta opp flere ting. Uten tolk blir du lett sliten fordi du bruker så lang tid på å forklare. Da blir det ofte til at man tenker: «Det der trenger jeg ikke ta opp, det er ikke så viktig». Men med tolk tar jeg også opp småtterier.»

Noen lærere påpekte også at bruk av tolk er viktig for at foreldrene skal få et reelt bilde av elevens læringssituasjon:

Figur 7.4. Hvis du mener det brukes tolk for sjelden, i hvilken grad mener du dette fører til at ...? Absolutte tall (N=48).

«Når du skal formidle at eleven ikke har oppnådd målene, er det lettere å kommunisere hvis du har tolk. Da er du sikker på at det blir oversatt. Uten tolk ville jeg slitt meg ut og gitt opp. Da risikerer du at foreldrene sitter der og sier: mitt barn er flink.»

Kommunikasjon er en toveis prosess. De fleste skoleansatte som har svart på spørsmålet, 40 av 48, mener også at manglende tolkebruk resulterer i at skolen ikke får tilstrekkelig informasjon fra foreldrene. Som det kom fram i fokusgruppene, kan det også få konsekvenser for hvordan de skoleansatte oppfatter foreldrene:

«Du får ikke kontakt med foreldre. Du kan komme til å undervurdere dem. Med tolk kan du oppdage at moren eller faren som sitter der, er et glitrende vesen.»

29 av 40 mener manglende tolkebruk gjør det vanskelig å fange opp spesielle behov hos elevene. Da blir det også en utfordring å tilrettelegge spesielle tiltak for elevene. En av fokusgruppedeltakerne sa det slik:

«Det kan i verste fall føre til at elevene ikke får den hjelpen de kunne fått fordi de svarer nei når de burde svart ja. De har ikke skjønt hva de blir spurt om.»

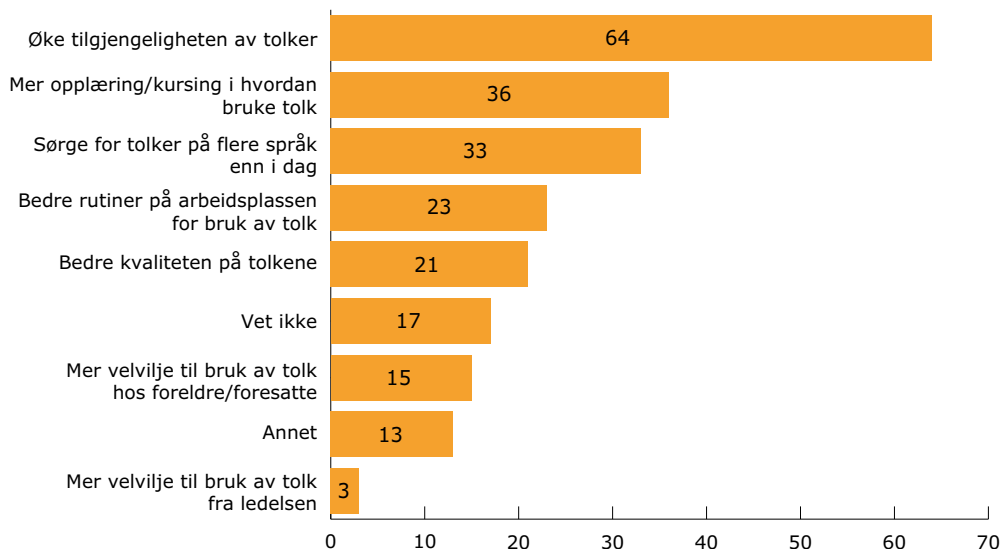
I åpent felt i spørreundersøkelsen var det flere som svarte at manglende bruk av tolk generelt sett vanskeliggjør skole-hjem-samarbeidet og skaper en unødig avstand mellom skole og hjem. Dette har igjen konsekvenser for barnets utvikling. Tilsvarende kommentar fikk vi også fra en fokusgruppedeltaker:

«Alt samarbeid skole-hjem handler jo om at skolen skal samarbeide om god utvikling for barnet, og hvis den er hindret på grunn av språkkommunikasjonen, så blir det ikke bra nok.»

7.4 Hva vil gjøre det lettere å bruke tolk i skolen?

Til slutt i spørreundersøkelsen spurte vi respondentene om hva de mener ville gjort det lettere for dem å bruke tolk. Figur 7.5 viser svaralternativene og besvarelsene. Det var mulig å krysse av for flere svaralternativ.

Figur 7.5. Hva mener du ville gjort det lettere for deg å bruke tolk? (flere kryss mulig). Absolutte tall (N=108).

Figuren viser at det å øke tilgjengeligheten på tolker skårer høyest på listen over tiltak som etter respondentenes mening ville gjøre det lettere å bruke tolk. Nærmere to av tre krysset av for dette svaralternativet. Én av tre oppgir også at det å sørge for tolker på flere språk vil gjøre det lettere å bruke tolk. Til en viss grad samsvarer dette med svarene i kapittel 4, hvor respondentene oppgir manglende tilgang på tolker i alle språk som den nest viktigste årsaken til at tolk ikke blir benyttet.

Mer opplæring/kursing i hvordan bruke tolk er nevnt som det nest viktigste tiltaket som ville gjøre det lettere å bruke tolk. Som vi har sett i kapittel 2, er det bare én av fire respondenter i spørreundersøkelsen som har fått noen opplæring i bruk av tolk. En av fokusgruppedeltakerne uttalte det slik:

«Jeg føler at jeg har fått dårlig opplæring i det. Jeg har jobbet på tre ulike skoler, og ingen av skolene har gitt tolkekurs med nye lærere. Jeg har måttet finne ut av det selv. Det synes jeg er litt dårlig.»

Én av fem mener bedre rutiner på arbeidsplassen ville gjort det lettere å bruke tolk. Deltakerne i fokusgruppene var generelt sett mer opptatt av rutiner og opplæring enn å øke tilgangen på tolker. En av fokusgruppedeltakerne formulerte det slik:

«Jeg tror det handler om å fokusere på hvor viktig det er. Det er en oppgave skolens ledelse bør ta, gi noen retningslinjer for at lærerne føler seg trygge, og kan si: 'jo, vi har råd, skolen har råd til å bestille tolk, så bare gjør det. Den og den kan hjelpe deg å bestille tolk, vi har fått beskjed fra andre skoler, og de og de foreldrene er så dårlige i norsk at vi bør prioritere å bruke tolk ett år til så får vi vurdere underveis,' en del sånne ting.»

Som vi har sett i kapittel 5, mener også én av tre at det er behov for klarere rutiner. I kapittel 4 så vi dessuten at den viktigste årsaken til at tolk ikke ble bestilt, var at andre personer som kunne oversette muntlig, har vært til stede og fungert som tolk. Opplæring og bedre rutiner er kanskje noe av det som skal til for å bøte på dette problemet.

7.5 Oppsummering

I kapittel 7 har vi skilt ut noen temaer som er spesielle når det gjelder bruk av tolk i skolen. For det første har vi sett på situasjoner hvor eleven tolker. Én av tre har erfart at eleven brukes av og til eller ofte for å tolke i formelle samtaler mellom skole og hjem. Mange har imidlertid en uskreven regel om at eleven ikke skal benyttes som tolk. I spørreundersøkelsen svarer én av tre at eleven aldri tolker for foreldrene. I fokusgruppeintervjuene kom det fram at barn som oftest oversetter for foreldre i dagligdags beskjedgiving eller i situasjoner når behovet for tolk ikke har vært kartlagt på forhånd.

Hver fjerde respondent kjenner til at eleven har vært borte fra undervisningen for å tolke. De fleste fokusgruppedeltakerne mener det er uheldig når barn tolker for foreldre i ulike sammenhenger. Blant annet fører det til at maktbalansen i familien forskyves, og at barn får for stort ansvar.

For det andre har vi sett på bruk av tolk i foreldremøter. Mange skoleansatte opplever det som utfordrende å avholde foreldremøter når foreldre som ikke snakker norsk, er blant deltakerne. Fire av fem oppgir at de vanligvis avholder foreldremøte på norsk selv om ikke alle foreldrene snakker tilstrekkelig norsk til å forstå og gjøre seg forstått. Over halvparten oppgir at de ofte eller hver gang åpner for at foreldre selv har med seg noen til å oversette på foreldremøter. Noen skoler benytter seg også av oversatt materiale når de skal gi informasjon til foreldrene.

Kun få respondenter oppgir at det bestilles tolk til foreldremøter. Flere fokusgruppedeltakere mente at det var utfordrende å avholde foreldremøter med tolk. Noen har bedre erfaring med å arrangere egne foreldremøter for ulike språkgrupper.

For det tredje har vi sett på konsekvenser ved manglende bruk av tolk ved skolen. De fleste respondenter oppgir at det både fører til at foreldre/foresatte ikke får tilstrekkelig informasjon fra skolen, og at skolen ikke får tilstrekkelig informasjon fra foreldre. Dette gjør det igjen vanskelig for skolen å tilrettelegge undervisningen og fange opp barn med spesielle behov. I fokusgruppene var det flere som understreket at skolen er avhengig av en god dialog med foreldrene for

å kunne tilrettelegge for en god lærings situasjon. Mange mente at manglende tolkebruk generelt sett gjør at samarbeidet mellom skole og hjem blir vanskelig.

Til slutt har vi diskutert hva som vil gjøre det lettere å bruke tolk i skolen. Bedre tilgang på tolker er det tiltaket som flest mener vil bidra til økt tolkebruk. Flere mente også at mer opplæring i kommunikasjon via tolk og bedre rutiner på arbeidsplassen vil gjøre det lettere å bruke tolk. Flere av deltakerne i fokusgruppene mente at skoleledelsen bør ta tak i problemstillingen.

Referanser

- Bæck, Unn-Doris Karlsen og Kileng, Inger Marie 2005:
Evaluering av prosjektet «Minoritetsspråklige foreldre – en ressurs for elevenes opplæring i skolen», NORUT Samfunnsforskning
- Foreldreutvalget for grunnopplæringen 2010: *Broer mellom hjem og skole*
- Forskrift til opplæringslova. FOR-2006-06-23-724
- IMDi-rapport 5-2008 *Bruk av tolk i barnevernet*
- IMDi-rapport 6-2007 *Fastleger og tolketjenester*
- IMDi-rapport 6-2009 *Bruk av tolk i straffesakskjeden*
- Kommunal- og arbeidsdepartementet 1997:
Retningslinjer for god tolkeskikk
- Lov om grunnskolen og den vidaregående opplæringa (opplæringslova)*. LOV-1998-07-17-61
- NOU 2010:7 Mangfold og mestring. Flerspråklige barn, unge og voksne i opplæringssystemet*. Kunnskapsdepartementet
- Oslo kommune, Utdanningsetaten 2010: *Elever med et annet morsmål enn norsk og samisk i grunnskolen i Oslo - skoleåret 2010/2011*. Hentet fra http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utdanningsetaten%20%28UDE%29/Internett%20%28UDE%29/EFP/Dokumenter/Minspr_prosent_2010_publ.pdf
- SSB 2008: *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*, Rapport 2008/5
- Utdanningsdirektoratet 2006: *Læreplanverket for Kunnskapsløftet*
- Utdanningsdirektoratet: *Veiledning til læreplaner. Morsmål for språklige minoriteter. Samarbeid skole – hjem*. Hentet fra <http://www.skolenettet.no/Web/Veiledninger/Templates/Pages/Article.aspx?id=65973&epslanguage=NO>

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Postadresse: Postboks 8059 Dep, 0031 Oslo

Besøksadresse: Tollbugata 20, Oslo

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 24 16 88 01

E-post: post@imdi.no

Bestilling av rapporter: bestilling@imdi.no

Pressetelefon: 917 55 351, e-post: presse@imdi.no

www.imdi.no

IMDis regionale enheter:

IMDi Indre Øst

Storgata 16, 2. etg, Postboks 1133, 2806 Gjøvik

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 61 17 08 95

IMDi Midt-Norge

Peter Egges plass 2 (inngang Kjøpmannsgata),

Postboks 2438 Sluppen, 7005 Trondheim

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 73 89 24 31

IMDi Nord

Sleggesvingen 15, Postboks 83, 8502 Narvik

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 76 96 58 38

IMDi Sør

Slottsquartalet, Tordenskjoldsgate 9

Postboks 647, 4666 Kristiansand

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 38 02 04 80

IMDi Vest

Sandbrogaten 5-7, Postboks 159 Sandviken, 5812 Bergen

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 55 30 09 88

IMDi Øst

Tollbugata 20, Postboks 8059 Dep, 0031 Oslo

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 24 16 88 01

ISBN 978-82-8246-081-1

